

Προπτυχιακή Εργασία

Σταύρου Ιωάννης

Ο Ρόλος των Μ.Μ.Ε. στην Ποινική Δίκη

Πρόλογος

Τα Μ.Μ.Ε άλλοτε προβάλλουν μία συναινετική εικόνα της κοινωνίας και ικανοποιούν έτσι την κοινή γνώμη καλλιεργώντας ένα κοινά αποδεκτό life - style, άλλοτε τρομάζουν το κοινό με την προβολή συγκρουσιακών εικόνων της κοινωνίας. Η λαγνεία της βίας και του τρόμου μέσα από τα Μ.Μ.Ε. εδραιώνει στερεότυπες αντιλήψεις και αντιστερότυπες αντιδράσεις. Οι μύθοι και η δραματοποίηση της ζωής καλλιεργούν τον ηθικό πανικό και αυτός με τη σειρά του - υποβάλλοντας και απορρίπτοντας κάθε επιστημονικό ή λογικό επιχείρημα - ζητάει τον " δια πυρός θάνατο " ή την εφαρμογή " του νόμου του Λυντς ".

Σήμερα όλο και περισσότερο υποστηρίζει η άποψη ότι τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν τους " βασιλιάδες της εγληματοπληξίας " στη σημερινή κοινωνία. Η διαπόμπευση του υπόπτου πριν καν δικάσθει, ο διασυρμός του οικογενειακού περιβάλλοντος, ο στιγματισμός του καταδικασθέντος, η υποβολή και ο εξοστρακισμός, η θυματοποίηση, καθιστούν όλους εμάς συνεργούς στην εγκληματοφοβία.

Παρά την κριτική και την αυτοκριτική στον Τύπο - και παρά τις επανειλημμένες διακηρύξεις για κώδικα δεοντολογίας, τα Μ.Μ.Ε. ηρωποιούν, εντυπωσιάζουν, δικαιολογούν, διαστρεβλώνουν αξίες και ιδανικά.

Τέλος τα Μ.Μ.Ε. στις σημερινές συνθήκες παγκοσμιοποίησης παγκοσμιοποιημένου εγκλήματος και παγκοσμιοποιημένης καταστολής μπορούν και θέλουν να παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο.

Ιστορική Αναδρομή

Η αρχή της δημοσιότητας αποτελεί καίριο συστατικό στοιχείο τόσο της δημοκρατίας όσο και του κράτους δικαίου. Η διαφάνεια αποτελεί στοιχείο της δημοκρατίας και κατ' επέκτασιν δεν μπορεί να υπάρχει δίκη εν κρυπτώ. Οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα δικαιώματα των πολιτών τελούν υπό δικαστική εγγύηση και αναμφίβολα δίκαιη δίκη χωρίς δημοσιότητα δεν μπορεί να διασφαλιστεί.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η δημοσιότητα γίνεται θεμελιώδες στοιχείο της δίκης, ήδη στην Αθηναϊκή Δημοκρατία. Οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων γίνονται ενώπιον του αθηναϊκού λαού, ενώ αξίζει να αναλογιστεί κανείς πως η αρχή αυτή της απόλυτης δημοσιότητας κατέστησε τη δίκη του Σωκράτη κτήμα της ιστορίας.

Στην μεσαιωνική περίοδο της Ιεράς εξέτασης οι μοναχοί απήγγειλαν τις κατηγορίες στους " αιρετικούς " δημοσία θέα. Μετά την απαγγελία των δικαστικών αποφάσεων οι κατάδικοι ξέφευγαν από τα χέρια της Αγίας Εκκλησίας και πέρναγαν στα χέρια των κοσμικών για να οδηγηθούν μετέπειτα στην πυρά, πάντοτε ενώπιον ενός πυκνού πλήθους, συχνά οργισμένου και φανατισμένου. Στην εποχή του Διαφωτισμού η δημοσιότητα επανακάμπτει ως αξία για να κατοχυρωθεί θεσμικά πια με τη Γαλλική Επανάσταση. Ήταν ίσως, τότε το πρώτο αποτελεσματικό όριο στο δεσποτισμό του δικαστή.

Συμμετοχή του ηλεκτρονικού τύπου στη διεξαγωγή της δίκης

Η αρχή της δημοσιότητας της δίκης η οποία επικράτησε στην Ευρώπη ως βασικός παράγων της δημοκρατίας, ήδη τον 19ο αιώνα, σήμερα μπορεί να επιτελέσει στην πράξη τη λειτουργία της μόνο με τη βοήθεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η κοινή γνώμη και ο λαός, ως φορέας εξουσιών, πρέπει να ελέγχει τη δικονομική και ουσιαστική ορθότητα των δικαστικών αποφάσεων και όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο, να τις αποδοκιμάζει, ούτως ώστε να αποφεύγονται οι καταχρήσεις.

Αυτό το καθήκον επαγρύπνησης, στις σύγχρονες βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω του ηλεκτρονικού τύπου, αφού το παρευρισκόμενο στην αίθουσα του δικαστηρίου ακροατήριο δεν δύναται να εγγυηθεί τον αποτελεσματικό έλεγχο της διαδικασίας.

Ωστόσο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν είναι μόνο απαραίτητα για τη διεξαγωγή μιάς δικαστικής δίκης αλλά, ενδέχεται να καταστούν και επικίνδυνα.

Συνεπώς, το κρίσιμο ζήτημα, δεν είναι τόσο η αυτονόητη πια ανάγκη δημοσιότητας της δίκης αλλά τα όρια, εντός των οποίων αυτή θα πρέπει να κινηθεί.

Δικαστική εξουσία - αίτημα για " δίκαιη δίκη "

Η αρχή της δημοσιότητας.

Η παροχή δικαιοσύνης ανήκει στις παλαιότερες λειτουργίες του κράτους και αναντίρρητα είναι απαραίτητος όρος για την εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης. Η δικαιοσύνη, εκτός από κρατική λειτουργία, αποτελεί και συνταγματική αγαθή.

Σύμφωνα με την κλασική διάκριση των εξουσιών, η δικαστική λειτουργία ασκείται απ' τα δικαστήρια (άρθρο 26 παρ. 3 Σ.). Το ίδιο επίσης το σύνταγμα θεσπίζει τις αρχές που διέπουν την απονομή της δικαιοσύνης με σκοπό τη διενέργεια μιας δίκαιης δίκης. Έτσι, στο άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος θεσπίζεται η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων. Η κατοχύρωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή της δικαιοσύνης από τα δικαστήρια, αποτέλεσε τον δικαιολογητικό λόγο για την εισαγωγή της εν λόγω αρχής. Η επιταγή για δημοσιότητα των δικών θεωρείται απαραίτητη αρχή του Κράτους Δικαίου και συνεπώς, με ρητή συνταγματική αναφορά, οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες και κάθε δικαστική απόφαση απαγγέλεται σε δημόσια συνεδρίαση, γεγονός που αναμφίβολα ενισχύει παράλληλα και το συναίσθημα ευθύνης των δικαστικών προσώπων αλλά και των άλλων παραγόντων (π.χ. των μαρτύρων, των πραγματογνωμόνων κ.α).

Η κατάληψη της αίθουσας της συνεδρίασης από άτομα που διάκινονται φιλικά ή εχθρικά έναντι κάποιου από τους διαδίκους ή τους " εγκάθετους " της εξουσίας, συνιστά την αποκαλούμενη άμεση δημοσιότητα. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, πως η αποαόρευση εισόδου στην αίθουσα ορισμένων με οποιοδήποτε πρόσχημα (π.χ. μη υποχρεωώς ενδεδυμένοι) συνιστά παραβίαση της αρχής της δημοσιότητας. Επιπλέον, η αποβολή από το ακροατήριο ατόμου, το οποίο στην πραγματικότητα δεν δημιούργησε θόρυβο, ούτε εκδήλωσε ανυπακοή, επίσης παραβιάζει την αρχή αυτή.

Πάντως, η δημοσιότητα δέον να αποκλείεται κατ' εξαίρεση, όταν η παρουσία του κοινού μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερο κακό, από αυτό που η δημοσιότητα επιδιώκει ν' αποτρέψει. Έτσι, οι συνεδριάσεις δεν είναι δημόσιες, σύμφωνα με το άρθρο 93 παρ. 2 Σ., αν με απόφαση του δικαστηρίου κριθεί ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή όταν συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων. Ακόμη, στο άρθρο 113 παρ. 2 του Κώδικα πολιτικής Δικονομίας προβλέπεται ότι όποιος διευθύνει τη διαδικασία ορίζει κατά τη κρίση του τον αριθμό των προσώπων που δύναται να μείνουν στην αίθουσα των συνεδριάσεων. Εν όψει των παραπάνω και σε συνδυασμό με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 330 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη διεξαγωγή της συζήτησης " Κεκλεισμένων Των Θυρών " δηλαδή χωρίς δημοσιότητα, όταν η δημόσια συζήτηση πρόκειται να είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη. Εάν δε, στο ακροατήριο παρευρίσκονται, κατά τη κρίση του δικαστηρίου, άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους, κρίθηκε σκόπιμο να απαγορεύεται η επ' ακροατηρίου παρουσία αυτών (άρθρο 329 παρ. 1 ΚΠΔ). (άποψη που υποστηρίχθηκε μεμονωμένα από τον Τσουκαλά για την αντισυνταγματικότητά της.).

Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί, ότι ο ενδεχόμενος αποκλεισμός της δημοσιότητας αναφέρεται στις δικαστικές συνεδριάσεις και όχι στις εκδιδόμενες αποφάσεις, οι οποίες πρέπει να απαγγέλλονται δημοσίως, σύμφωνα με την επιταγή της παρ. 3 του άρθρου 93 Σ. Το ερώτημα που ανακύπτει περαιτέρω, είναι αν στην έννοια της δημοσιότητας, που αναπτύχθηκε ανωτέρω, περιλαμβάνεται και η λεγόμενη έμμεση δημοσιότητα, δηλαδή η δημοσιότητα που λαμβάνει χώρα μέσω του τύπου και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μία βασική διάκριση μεταξύ δημοσιογραφικής κάλυψης της συνεδρίασης ή μέρους αυτής αφενός και ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής μετάδοσης αφετέρου.

Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι, ενόψει της δυνατότητας πληροφόρησης της κοινής γνώμης, η δημοσιότητα εκτείνεται και σ' αυτή. Έτσι λοιπόν οι αντιπρόσωποι του τύπου και μέσων μαζικής ενημέρωσης έχουν δικαίωμα να μεταδίδουν όσα λαμβάνουν χώρα κατά της δημόσιας συνεδρίασης με σαφώς και κατά το δυνατόν αυστηρή αντικειμενικότητα.

Αντίθετα, αναφορικά με τη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή την ραδιοφωνική μα κυρίως την τηλεοπτική αναμετάδοση της δίκης, οι απόψεις ποικίλουν και διίστανται. Είναι ένα ζήτημα, που αναντίρρητα έχει εγείρει, τα τελευταία ιδίως χρόνια, ζοφερές αντιδράσεις και έντονους διαλόγους. Μία μερίδα επιστημόνων αλλά και του ευρύτερου κοινού υποστηρίζει πως μια τέτοιου είδους δημοσιότητα βλάπτει ανεπανόρθωτα τον κατηγορούμενο ή και τους άλλους παράγοντες της δίκης, προσβάλλοντας τις ατομικές τους ελευθερίες και ενίοτε προκαλώντας προβλήματα στον οικογενειακό και ιδιωτικό τους βίο.

Στον αντίποδα της άποψης αυτής, εδράζεται η γνώμη μιας άλλης μερίδας ατόμων, τα οποία θεωρούν πως η τηλεοπτική μετάδοση της συνεδρίασης προωθεί το κύρος και την αμεροληψία της δικαιοσύνης ενώ παράλληλα ανταποκρίνεται στο δικαίωμα πληροφόρησης της κοινής γνώμης και δη στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον αυτής σχετικά με πολύκροτες δίκες.

ΑΡΘΡΑ 15 ΚΑΙ 93 Σ.

Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων είναι απόρροια της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας, σύμφωνα με την οποία, όπως ήδη αναφέρθη, η κοινή γνώμη έχει δικαίωμα να ενημερώνεται για όσα διαδραματίζονται στη δίκη. Κατ' αυτόν επομένως τον τρόπο, ελέγχεται η τήρηση του νόμου, ως προς τις δικαστικές εγγυήσεις που τίθενται υπέρ των διαδίκων για τη διεξαγωγή μιας δίκαιης δίκης, ενώ ταυτόχρονα ελέγχεται και η συμπεριφορά των δικαστικών λειτουργιών.

Ήδη, τα επαναστατικά Συντάγματα του Άστρους (1823) και της Τροιζήνας (1827) περιείχαν σχετική διάταξη. Μάλιστα, το δεύτερο περιελάμβανε ως μοναδική εξαίρεση του κανόνα αυτού, την αντίθεση της δημοσιότητας προς τη σεμνότητα. Τις ρυθμίσεις αυτές παρέλαβαν έκτοτε όλα τα Συντάγματα της χώρας, εκ των οποίων, αυτά του 1844, του 1864 του 1911 και του 1952 αντικατέστησαν τον όρο σεμνότητα με τους όρους χρηστά ήθη και πρόσθεσαν ως δεύτερο λόγο εξαίρεσης από την αρχή της δημοσιότητας, την κοινή ευταξία. Το δημοκρατικό Σύνταγμα του 1927 αντικατέστησε τους όρους κοινή ευταξία με τον όρο δημόσια τάξη, ενώ το Σύνταγμα του 1975 διατήρησε τα χρηστά ήθη ως πρώτο λόγο εξαίρεσης, υιοθέτησε δε, ως δεύτερο λόγο την ύπαρξη ειδικών λόγων προς προστασία του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου των διαδίκων.

Αξιοσημείωτο είναι ότι ο συνταγματικός νομοθέτης του 1975 θεωρεί πλέον ως λόγους εξαίρεσης από την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων, όχι μόνο της προστασία αξιών που ανήκουν στην ολότητα (χρηστά ήθη) ή προάγουν την κοινωνική συμβίωση (δημόσια τάξη), αλλά, σκοπεύει και στην προστασία του ατομικού δικαιώματος, του οικογενειακού και ιδιωτικού βίου των διαδίκων.

Ειδικότερα, το Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 15 αναφέρεται στο καθεστώς της ραδιοτηλεόρασης, ορίζοντας στην παρ. 1 ότι : " Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωτογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης ". Επίσης, στην παρ. 2 του οικείου άρθρου ορίζεται ότι : " Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του κράτους ...". Είναι φανερό ότι ο συνταγματικός νομοθέτης δεν επιφύλαξε στην τηλεόραση τις ίδιες εγγυήσεις με τον τύπο.

Δεν εγγυάται λοιπόν την ελευθερία εκπομπής ραδιοηλεκτρονικών προγραμμάτων ανάλογα με την ελευθερία του τύπου , αφού μια τέτοια ελευθερία θα οδηγούσε, όπως παρατηρήθηκε, αφενός σε αλληλεξουδετέρωση τηλεοπτικών σταθμών και αφετέρου στην περιέλευση της ραδιοτηλεόρασης στα χέρια ενός πολιτικού - οικονομικού ολιγοπωλίου ή και μονοπωλίου. Προς αποφυγή των κινδύνων αυτών λοιπόν επιβάλλεται ο κρατικός έλεγχος στον τρόπο λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης.

Με την τελευταία ωστόσο αναθεώρηση του Συντάγματος προτάθηκε η αναθεώρηση της παρ. 1 του αρ. 15 με σκοπό την επέκταση των εγγυήσεων που αφορούν στον τύπο και στην ραδιοτηλεόραση. Επιπλέον προτείνεται η αναθεώρηση της παρ. 2, ώστε να κατοχυρωθεί εκ του Συντάγματος το Εθνικό Ραδιοηλεκτρονικό Συμβούλιο ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Φαίνεται, ότι η αναθεώρηση επικυρώνει και τυπικά μία εξέλιξη η οποία έχει ολοκληρωθεί στην πράξη εδώ και μια δεκαετία τουλάχιστον ενώ ήδη αποτυπώθηκε σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας (ν. 1730 / 1987, 1866 / 1989, 2328 / 1995) και κατοχυρώθηκε σε αυξημένο επίπεδο τυπικής ισχύος, με βάση το άρθρο 10 της Ε.Σ.Δ.Α. και τη σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

Θα πρέπει εξάλλου να σημειωθεί, ότι η ορθότερη ερμηνεία της ισχύουσας διάταξης του άρθρου 15 παρ. 1 θα ήταν ότι αυτή δεν αποκλείει την εφαρμογή της γενικής ρήτρας του αρ. 14 παρ.1 περί ελευθερίας έκφρασης, αφού εκεί ο τύπος αναφέρεται ενδεικτικά, ως ένας από τους τρόπους έκφρασης και πως το άρθρο 15 αποκλείει μόνο την εφαρμογή στη ραδιοτηλεόραση των ειδικότερων εγγυήσεων, που προβλέπονται για τον τύπο στις παρ. 2 επ. του άρθρου 14 Σ.

Το κρίσιμο ωστόσο ζήτημα που αναφύεται για παρόν και μέλλον δε μοιάζει να είναι άλλο από την περιστολή της ισχύος και της κοινωνικής επιρροής των ιδιωτικών μέσων μαζικής ενημέρωσης. Εύκολα θα διερωτούντο κανείς κατά πόσο είναι σκόπιμη *ple constitutionne ferenda*, η επέκταση αδιακρίτως όλων των εγγυήσεων που αφορούν τον τύπο, στη ραδιοτηλεόραση, έστω και με την επιφύλαξη της υπαγωγής της τελευταίας σε καθεστώς προηγούμενων.

Αναντίλεκτα, μεταξύ τύπου και ραδιοτηλεόρασης υφίστανται προφανείς ποιοτικού χαρακτήρα διαφορές. Καταρχάς, ως προς τον τύπο, ο υποψήφιος αναγνώστης έχει δικαίωμα επιλογής μεταξύ πολλών εφημερίδων και περιοδικών, ακόμα και στο αν επιθυμεί να καταστεί αναγνώστης. Ως προς τη ραδιοτηλεόραση όμως, ιδίως στην τηλεόραση τέτοιο περιθώριο πρακτικά δεν υπάρχει . Η τηλεόραση ουσιαστικά εισβάλλει στον ιδιωτικό χώρο και μάλιστα με τη δύναμη της εικόνας επιδρά άμεσα και καταλυτικά στην κοινή γνώμη, κάτι

που εξ' ορισμού δεν διαθέτει ο τύπος. Επί της ουσίας λοιπόν, πρόκειται λιγότερο για μέσα μαζικής ενημέρωσης κα περισσότερο για μέσα μαζικής επιβολής.

Στο σημείο αυτό αποκτά επιπλέον βαρύτητα το ζήτημα της τηλεοπτικής μετάδοσης των συνεδριάσεων της δίκης. Καθώς δηλαδή η τηλεόραση αποτελεί, όχι απλώς ένα μέσο ενημέρωσης, αλλά ένα μέσο διάπλασης και χειραγώγησης της κοινής γνώμης, η δημοσιότητα της δίκης, αναπόφευκτα έρχεται να κριθεί και να συζητηθεί επί μιας τέτοιας βάσης. Η μετάδοση της δίκης από την τηλεόραση, δίχως άλλο, συνδέεται με το ύψος και τη δύναμη της τελευταίας, δημιουργώντας έτσι μια θετική ή μια αρνητική ενίοτε δημοσιότητα. Το Σύνταγμα του 1975, κατοχυρώνει την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων στο άρθρο 93 παρ. 2, όπου ορίζει : " Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφαση του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων ".

Από τη σαφή διατύπωση του άρθρου αυτού συνάγεται ότι η επιβαλλόμενη συνταγματικά δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων δε μπορεί να αποκλειστεί για οιονδήποτε λόγο, εκτός από τους ρητά αναφερόμενους στο Σύνταγμα. Ούτε το κύρος της δικαιοσύνης, ούτε η δημόσια τάξη αποτελούν λόγους βάσει των οποίων θα εδύνατο να αποκλειστεί η δημοσιότητα της δίκης. Μάλιστα, δεν ανάγεται στη διακριτική ευχέρεια του προέδρου του δικαστηρίου να αποφασίσει γι' αυτό.

Η δημοσιότητα αυτή, δεν αποτελεί ούτε δικαίωμα του κατηγορουμένου ώστε να μπορεί να αποκλειστεί με αίτησή του ή να απαιτείται η συναίνεσή του για τον αποκλεισμό της, ούτε δικονομική ρύθμιση, ώστε να υπόκεινται στους χειρισμούς του διευθύνοντος τη συζήτηση. Η δημοσιότητα συνιστά αναμφίβολα, λειτουργικό στοιχείο της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, καθώς αποτελεί το κύριο μέσο για τον έλεγχο του τρόπου απονομής της από τον κυρίαρχο λαό. Η αρχή λοιπόν της δημοσιότητας, ανάγεται σε λειτουργικό στοιχείο έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας, δηλαδή σε θεμελιώδη όρο του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στο σημείο αυτό, εύλογο, είναι να διερωτηθεί κανείς αν το γράμμα του άρθρου 93 Σ. καλύπτει μόνο της άμεση δημοσιότητα, ή και την έμμεση, ουσιαστικά δηλαδή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Είναι φανερό, πως μία αντίληψη που θα απέκλειε τα μέσα ενημέρωσης από την έννοια της δημοσιότητας του άρθρου 93 Σ., θα ερμήνευε τη διάταξη αυτή στενά - δηλαδή με τη στενή έννοια του όρου δημοσιότητα - υπέρ της δικαστικής εξουσίας και σε βάρος της λαϊκής κυριαρχίας. Ανάμεσα στις δύο ερμηνείες του όρου δημοσιότητα του άρθρου 93 Σ., τη στενή και την ευρεία, η επιλογή δεν συνίσταται παρά να στηρίζεται στην κοινωνιολογική εμνηνευτική προσέγγιση του κειμένου του Συντάγματος.

Αν ως θεμελιωδέστερη διάταξη του Συντάγματος θεωρήσουμε το άρθρο 1, σύμφωνα με το οποίο θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία, δεν θα διστάσουμε να ερμηνεύσουμε το Σύνταγμα υπέρ της λαϊκής κυριαρχίας και κατ' επέκταση θα ταχτούμε υπέρ της ευρείας ερμηνείας του όρου δημοσιότητα του άρθρου 93.

Η αντίθετη άποψη, ασθενής στο νομικό πεδίο, επιστρατεύει ωστόσο ορισμένα αξιοπρόσεχτα επιχειρήματα υπέρ του αποκλεισμού της τηλεόρασης κυρίως από την δημοσιότητα των δικών. Βρίσκει δε έρεισμα, στο γεγονός ότι ο σύγχρονος τρόπος δημοσιοποίησης μεταπλάθει την πραγματικότητα, προσβάλλει την αξιοπρέπεια του κατηγορουμένου και επηρεάζει κάποιες φορές την απόδοση των παραγόντων της δίκης.

Ωστόσο, οι αιτιάσεις αυτές δεν μπορούν να ανατρέψουν τη νομική θεμελίωση της αποδοχής όλων των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως τρόπους δημοσιότητας κατά το άρθρο 93 Σ. Εκ πρώτης η τηλεόραση αναπαριστά ό,τι ακριβώς συμβαίνει την αίθουσα, ενώ, κατά δεύτερον, η αξιοπρέπεια του κατηγορουμένου ή του θύματος αν υποστεί καταχρηστική αντιμετώπιση από τους τηλεοπτικούς σταθμούς εναπόκειται στον πρόεδρο του δικαστηρίου να αποκαταστήσει την τάξη. Άλλωστε, το ενδεχόμενο κατάχρησης της δημοσιότητας δεν μπορεί να οδηγεί σε in abstracto αποκλεισμό της, αλλά μόνο σε in concreto καταστολή εκείνου που παρεκτρέπεται, είτε αυτός είναι ακροατής, είτε δημοσιογράφος.

ΑΡΘΡΟ 6 ΤΗΣ Ε.Σ.Δ.Α.

Στο αίτημα του κάθε πολίτη για δίκαιη δίκη, το οποίο προωθείται κατά ένα μέρος με την εφαρμογή της αρχής της δημοσιότητας στις συνεδριάσεις των δικαστηρίων, διακηρύσσεται με το άρθρο 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και θεσπίζεται με το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως " για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών ", η οποία κυρώθηκε με το άρθρο 1 του ν.δ. 53 / 19.09.1974 και σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης νόμου, ακόμα και μεταγενέστερου.

Ειδικότερα, το άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α. ορίζει ότι, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η

υπόθεση του δικαίως και δημοσίως από αμερόληπτο και ανεξάρτητο δικαστήριο. Ορίζει ακόμη, ότι η απόφαση πρέπει να εκδοθεί δημοσίως, η είσοδος όμως στην αίθουσα των συνεδριάσεων μπορεί να απαγορευθεί στον τύπο ή το κοινό, προς το συμφέρον της ηθικής της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφαλείας, όταν αυτό ενδείκνυται από τα συμφέροντα των ανηλικών ή από την ιδιωτική ζωής των διαδίκων ή τέλος από ειδικές συνθήκες. Ανάμεσα στις δύο ρυθμίσεις, του Συντάγματος αφενός και της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης για τα δικαιώματα των ανθρώπων αφετέρου, υπερισχύει η ρύθμιση του Συντάγματος, αφού η Διεθνής Σύμβαση μόνο έναντι των κοινών νόμων έχει τυπική υπεροχή (άρθρο 28 Σ.). Εφόσον λοιπόν το Σύνταγμα ως υπέρτατος νόμος κατοχυρώνει πληρέστερα τη δημοσιότητα των δικαστικών συνεδριάσεων (θεσιάζοντας λιγότερες εξαιρέσεις) έπεται ότι καμιά εξαίρεση απ' την αρχή της δημοσιότητας, πέρα από τις οριζόμενες σ' αυτό, δεν μπορεί να γίνει δεκτή, ούτε με επίκληση του άρθρου 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α.

NOMOS 2145 /1993 & 2172 / 1993

Σχετικά με το ζήτημα της τηλεοπτικής κάλυψη των δικών και των δικαιωμάτων των παραγόντων της δίκης που ενδεχομένως θίγονται έχουν ψηφισθεί - με διαφορά χρόνου ενός εξαμήνου - δύο νόμοι, που προσεγγίζουν και ρυθμίζουν κρίσιμα ζητήματα γύρω από το ζοφερό αυτό ζήτημα.

Στο ερώτημα που τέθηκε, κατά πόσον είναι σκόπιμο και ορθό τα μέσα να μεταδίδουν ζωντανή την ακροαματική διαδικασία, ο ν. 2145 / 1993 απαγόρευε την μετάδοση από τα μέσα, εκτός αν συμφωνούν στη μετάδοση, τόσο το δικαστήριο, όσο και οι διάδικοι και ο εισαγγελέας. Φαίνεται επομένως, από τα οριζόμενα στο νόμο αυτό, ότι ο κατηγορούμενος έχει τη δυνατότητα να ελέγξει κατά πόσο θα υπάρξει αναμετάδοση ή όχι.

Ο ισχύων νόμος 2172 / 1993 αντίθετα, επιτρέπει καταρχήν τη μετάδοση της δίκης, εκτός αν το δικαστήριο αποφασίσει διαφορετικά, κατόπιν αιτήματος ενός εκ των διαδίκων και εφόσον η συγκεκριμένη δίκη δεν συνδέεται με τη δημόσια ζωή.

Εν γένει θα έλεγε κανείς ότι η προηγούμενη ρύθμιση ήταν πιο κοντά στην προστασία των δικαιωμάτων των συμμετοχόντων στη δίκη, ενώ η ισχύουσα ρύθμιση ικανοποιεί το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού και το αίτημα για όσο το δυνατόν ευρύτερη δημοσιότητα της δίκης. Στα πλαίσια ωστόσο της ισχύουσας ρύθμισης χρήζει διευκρίνισης η έννοια του όρου " δημόσια ζωή ", η οποία σαφώς είναι ιδιαίτερα ευρεία. Ποια πρόσωπα δηλαδή και ποιες συνθήκες συνδέουν μια δίκη με τη δημόσια ζωή ? Οπωσδήποτε, ο όρος αυτός πρέπει να διευκρινιστεί ώστε να γίνεται σαφές κάθε φορά αν η εν λόγω δίκη συνδέεται όντως η δεν συνδέεται με τη δημόσια ζωή και κατ' επέκταση, αν εμπίπτει στον κανόνα ή την εξαίρεση που ο νεότερος νόμος θεσιάζει.

Ο νόμος 2145 /1993 λοιπόν απαγόρευσε, την χωρίς άδεια του δικαστηρίου, τηλεοπτική, ραδιοφωνική μετάδοση των δικών και αυτό, διότι όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου αυτού, " η μορφή αυτή της έμμεσης δημοσιότητας, εκτός ότι καθιστά χωρίς αντικείμενο τη διάταξη του άρθρου 350 ΚΠΔ, συνιστά, με την αποτύπωση των όσων διαδραματίζονται στη συνεδρίαση, προσβολή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου και μάλιστα κατά παράβαση του τεκμηρίου αθωότητας. Αλλά και πέραν τούτου, μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των μαρτύρων, των πραγματογνωμόνων, ακόμη και του ίδιου του κατηγορουμένου, με βλαπτικές συνέπειες για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης". Ωστόσο, η ρύθμιση του άρθρου 28 του ν. 2145 / 1993 που απέκλειε πλήρως την έμμεση δημοσιότητα, φαίνεται να προέκυψε επιπροσθέτως και από την επικρατήσασα τότε άποψη, ότι η είσοδος των μέσων ενημέρωσης στην αίθουσα που εξελίσσεται η δίκη, μειώνει το κύρος της δικαιοσύνης. Όμως, η πείρα και η καθημερινή πραγματικότητα, έχουν αποδείξει αδιάψευστα, ότι το κύρος της δικαιοσύνης δεν επηρεάζεται από την παρουσία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, αλλά αντίθετως, το κύρος αυτό κινδυνεύει ή απεναντίας κερδίζεται ανάλογα με το βαθμό της ευθυδικίας και της επιστημονικής επάρκειας. Η ρύθμιση λοιπόν, υπό το πρίσμα αυτό του ν. 2145 / 1993 έτεινε μάλλον στο να αποκλείσει μία βασική προϋπόθεση αναγνώρισης και εκτίμησης του δικαστικού έργου, τη διαφάνεια.

Η ρύθμιση του ισχύοντος ν. 2145 / 1993 στο θέμα του αποκλεισμού ή όχι της έμμεσης δημοσιότητας, ακόμη και σε δίκες κρίσιμες για την πολιτική και κοινωνική ζωή, ήταν σαφώς ένα δύσκολο εγχείρημα. Έπρεπε να σταθμιστούν αντίρροποι παράγοντες, όπως το ενδεχόμενο διατάραξης της διαδικασίας, ο κίνδυνος μετατροπής της δίκης σε ένα είδος show, η ενδεχόμενη προσβολή και δη ανεπανόρθωτα, της αξιοπρέπειας ορισμένων προσώπων της δίκης ή της ιδιωτικής και κοινωνικής ζωής, ενώ απ' την άλλη πλευρά βάραινε η ανάγκη για σωστή πληροφόρηση του κοινού, μια πληροφόρηση βέβαια που δεν μπορεί να είναι πλήρης και αντικειμενική μέσω απλώς ενός " δημοσιογραφικού σημειωματάρου ". Παράλληλα με το δικαίωμα πληροφόρησης υπάρχει και το δημόσιο - υποκειμενικό δικαίωμα του κάθε πολίτη να λαμβάνει γνώση της δικαστικής διαδικασίας με κάθε πρόσφορο μέσο

ενημέρωσης, κυρίως δε σήμερα μέσω της τηλεόρασης.

Με έρεισμα τις παραπάνω σκέψεις, ο ν. 2172 / 1993 ως κανόνα θεσπίζει τη μετάδοση της δίκης και συνεπώς βρίσκεται πιο κοντά στο Σύνταγμα (άρθρο 93 παρ. 2) και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 6 παρ. 1). Η δικαστική εξουσία είναι ανεξάρτητη από τις άλλες, δεν είναι όμως υπεράνω της κριτικής των πολιτών. Και μια κριτική, στη σύγχρονη, πολυάνθρωπη και μαζική κοινωνία δεν μπορεί να υλοποιηθεί ουσιαστικά δίχως, την όσο το δυνατόν, πληρέστερη δημοσιότητα. Η άμεση δημοσιότητα του ακροατηρίου είναι συνθήκη αναγκαία πλην όμως όχι ικανή για να επιτευχθεί μία γόνιμη κριτική από το ευρύ κοινό προς την δικαστική εξουσία, όπως άλλωστε επιτάσσουν η λαϊκή κυριαρχία και το δημοκρατικό ήθος.

Ο ΝΟΜΟΣ 3090 / 2002

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί και ο νόμος 3090 / 2002 και ιδιαίτερα το άρθρο 8 που αναφέρεται στη μετάδοση της Ποινικής δίκης από τα ΜΜΕ.

Ιδιαίτερα στο άρθρο 8 παρ. 1 αναφέρεται ότι η ολική ή μερική μετάδοση από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο καθώς και η κινηματογράφηση και μαγνητοσκόπηση της δίκης ενώπιον ποινικού, πολιτικού ή διοικητικού δικαστηρίου απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει τις ενέργειες αυτές εφόσον συναινούν ο Εισαγγελέας της έδρας και οι διάδικοι και συντρέχει ουσιώδης δημόσιο συμφέρον.

Στη παρ. 2 αναφέρεται ότι η μετάδοση ή κινηματογράφηση ή μαγνητοσκόπηση ή φωτογράφιση των προσώπων που οδηγούνται ενώπιον των δικαστικών ή εισαγγελικών ή αστυνομικών και λοιπών αρχών απαγορεύεται.

Η παρ. 3 αναφέρεται στις ποινές που επισηούνται σ' εκείνους που παραβαίνουν τις διατάξεις των παρ. 1 και 2 .

Συμπεραίνουμε, λοιπόν ότι η πρόσφατη αυτή νομοθετική πρωτοβουλία ήταν αναμενόμενη. Από την εισηγητική έκθεση του νόμου τούτου προκύπτει ότι ο σεβασμός και η προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, η κατοχύρωση του κύρους της δικαιοσύνης και η διασφάλιση της τήρησης των δικονομικών κανόνων και αρχών της δίκης συνιστούν το αξιακό έρεισμα και την αιτιολογική βάση για το δραστικό περιορισμό της παρουσίας των ΜΜΕ μέσα στις αίθουσες των δικαστηρίων. Σύμπτωση προθέσεων διαπιστώνεται με την αντιπαραβολή των σχετικών διατάξεων των νόμων 2145 / 1993 και 3090 / 2002, από την ανάγνωσή τους είναι όμως προφανής δύο διαφορές. Ειδικότερα με τον τελευταίο νόμο δεν αρκεί η συναίνεση του Εισαγγελέα της έδρας και των διαδίκων, ώστε να επιτραπεί με απόφαση του δικαστηρίου η μετάδοση, κινηματογράφηση ή μαγνητοσκόπηση της δίκης αλλά απαιτείται ως πρόσθετο στοιχείο και η συνδρομή του ουσιώδους δημοσίου συμφέροντος, προϋπόθεση που καθιστά τον ισχύοντα νόμο πιο αυστηρό, καθόσον το δικαστήριο για να αποφανθεί θετικά ως προς την μετάδοση, κινηματογράφηση, μαγνητοσκόπηση θα αναζητήσει και την ύπαρξη δημοσίου συμφέροντος και μάλιστα ουσιώδους, δηλαδή θα πρέπει να κριθεί ότι συντρέχει και σημαντική χρησιμότητα ή ωφέλεια για το κοινωνικό σύνολο.

Επίσης σε αντίθεση με το νόμο 2145 / 1993 στο οποίο γινόταν ρητή μνεία, ο νόμος 3090 / 2002 δεν αναφέρει μεταξύ των δικαστηρίων, για τα οποία η συγκεκριμένη ρύθμιση ισχύει, και το ειδικό δικαστήριο χωρίς σχετική διευκρίνιση στην εισηγητική έκθεση.

Η Ποινική δίκη ειδικότερα και ο ρόλος των ΜΜΕ

Α. Το στάδιο της προδικασίας

Η Ποινική δίκη ανέκαθεν ανήκε στα προσφιλή αντικείμενα των ΜΜΕ. Το έγκλημα και η Ποινική δίκη αναδεικνύονται σε ελκυστικά αγαθά ευρείας κατανάλωσης.

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις γύρω από το ζήτημα της δημοσιότητας της Ποινικής δίκης (άρθρο 28 του ν. 2145 / 1993 και άρθρο 35 παρ. 4 του ν. 2172 / 1993) με τις οποίες προκρίθηκαν αντιστοίχως αντίθετες λύσεις καταδεικνύουν με τρόπο εμφανή ότι το σχετικό ζήτημα παρεμένει αξιολογικά ανοικτό. Η παρουσία των ΜΜΕ εντοπίζονται τόσο στη προδικασία όσο και στην επ' ακροατηρίω διαδικασία. Στο στάδιο της προδικασίας επιβάλλεται να τηρείται η αρχή της μυστικότητας (άρθρο 241 του ΚΠΔ). Με βάση την εν λόγω διάταξη θα πρέπει αφενός μεν να θεσπισθεί ένα διακεκριμένο έγκλημα παραβίασης του υπηρεσιακού απορρήτου για τους εμπλεκόμενους στην ποινική διαδικασία παράγοντες, αφετέρου δε να υιοθετηθεί και στο ελληνικό σύστημα μία διάταξη αντίστοιχη προς την παρ. 353d.Nr. 3 Γερμ Π.Κ. σύμφωνα με την οποία θα είναι ποινικά κολάσιμη η παράνομη κοινοποίηση του περιεχομένου όσων δικαστικών πράξεων διέπονται από την αρχή της μυστικότητας. Μένοντας στο στάδιο της προδικασίας αξίζει να σημειωθεί πως τόσο ο ν. 2145 / 1993 όσο και ο ν. 2172 / 1993 απαγορεύουν τη μετάδοση από τα ΜΜΕ της προσαγωγής πολιτών ενώπιον των εισαγγελικών - δικαστικών αρχών με μία ωστόσο διαφοροποίηση : ο

τελευταίος νόμος επιτρέπει την τηλεοπτική κάλυψη αν ο προσαγόμενος συναινεί ρητά. Η ισχύουσα ρύθμιση εμφανίζεται ορθή, μπροστά στο κίνδυνο διαπόμπευσης κάποιων προσώπων (κατηγορουμένου - θύματος) αφού τα πρόσωπα αυτά δεν πρέπει με κανένα τρόπο να διασύρονται από σχόλια, πιθανώς αναληθή, που οδηγούν σε παραπληροφόρηση και πάντα με δεδομένο ότι στο υπάρχον στάδιο δεν έχει ακόμα αποδειχθεί ή σε βάρος τους κατηγορία. Δεν επιτρέπεται λοιπόν, στο στάδιο της προδικασίας να στιγματίζονται τα προσαγόμενα άτομα και τα ΜΜΕ προτρέχουν απαράδεκτα υποκαθιστώντας και αυτή ακόμα τη δικαστική αρχή στην απονομή της δικαιοσύνης.

Β. Το στάδιο της επ' ακροατηρίω συζητήσεως.

Διαφορετικά όμως έχουν τα πράγματα κατά τη διάρκεια της κύριας διαδικασίας. Εν προκειμένω, σε αντίθεση με τη προδικασία, η παρουσία των ΜΜΕ εξαρτάται από το περιεχόμενο και το εύρος που θα γίνει δεκτό ότι έχει η αρχή της δημοσιότητας, η οποία σύμφωνα με το άρθρο 329 ΚΠΔ διέπει την επ' ακροατηρίω συζήτηση. Όπως έχει αναφερθεί και ανωτέρω με την στενή έννοια του όρου (δημοσιότητα) αποκλείεται η κάλυψη της κύριας διαδικασίας ενώ αντιθέτως με την ευρεία έννοια του όρου η παρουσία του ηλεκτρονικού τύπου φαίνεται να είναι επιτρεπτή.

Τα επιχειρήματα που προβάλλονται υπέρ της αναμετάδοσης της Ποινικής δίκης συνοψίζονται κυρίως στο ότι προωθείται η διαφάνεια, τονίζεται ο στιγματικός της χαρακτήρας, ενισχύεται η γενικοπροληπτική λειτουργία της δίκης.

Τα βασικότερα αντεπιχειρήματα συνίστανται στο ότι προσβάλλεται η προσωπικότητα του δράστη και του θύματος, υπονομεύεται το τεκμήριο αθωότητας καθώς και το κύρος και η ανεξαρτησία των λειτουργιών της ποινικής δικαιοσύνης.

Γ. Το τεκμήριο της αθωότητας.

Ειδικά για το τεκμήριο της αθωότητας έχει γίνει στην επιστήμη πολύς λόγος. Απορρέει από την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου και καθιερώνεται ρητά τόσο στη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 6 Ε.Σ.Δ.Α. όσο και σ' αυτήν της παρ. 2 του άρθρου 14 της Δ.Σ.Α.Π.Δ.

Σύμφωνα με αυτό, κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για κάποιο αδίκημα, τεκμαίρεται ότι είναι αθώο, μέχρις ότου αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του. Ο κατηγορούμενος θα πρέπει να αποδείξει στο δικαστήριο ότι δεν είναι ένοχος. Αντικείμενο του δικαστικού του αγώνα δεν μπορεί να είναι η αθωότητά του. Αυτή τεκμαίρεται ότι υπάρχει, κατά εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας.

Η παραδοχή του ανωτέρω τεκμηρίου επηρεάζει γενικότερα την ποινική δίκη και επιβάλλει ο κατηγορούμενος να αντιμετωπίζεται ως μη ένοχος σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του, αλλά ως απλός ύποπτος. Μάλιστα, καθώς γίνεται δεκτό, το τεκμήριο αθωότητας περιλαμβάνει τις εξής αρχές :

Α. Κανένας δεν μπορεί να καταδικαστεί ή να κηρυχθεί ένοχος, αν δεν έχει δικαστεί σύμφωνα με το νόμο και ύστερα από μία νόμιμη δικαστική διαδικασία.

Β. Καμιά ποινή ή άλλη ανάλογη κύρωση δεν μπορεί να επιβληθεί σε βάρος προσώπου, εφόσον η ενοχή του δεν έχει απαγγελθεί σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει ο νόμος.

Γ. Κανένας δεν μπορεί να υποχρεωθεί να αποδείξει την αθωότητά του.

Δ. Η αμφιβολία είναι πάντοτε υπέρ του κατηγορουμένου.

Το τεκμήριο αθωότητας αναπτύσσει και τριτενέργεια στον ιδιωτικό χώρο. Είναι γνωστή η τακτική ορισμένων μέσων του τύπου ή της τηλεόρασης ακόμη και των αστυνομικών οργάνων να ποδοπατούν βάνουσα το τεκμήριο αυτό, προεξοφλώντας την ενοχή συγκεκριμένων κατηγορουμένων σε εκκρεμείς δίκες και υπαγορεύοντας, συχνά ανοιχτά και απροκάλυπτα, στους δικαστικούς λειτουργούς τον τρόπο χειρισμού της υπόθεσης και το ύψος της επιβαλλόμενης ποινής, μετατρέποντας έτσι τη διαδικασία της δίκης και τις θεμελιώδεις αρχές που την διέπουν σε αρένα των ανταγωνιστικών τους συμφερόντων. Θα πρέπει να σημειωθεί πως προσβολή της προσωπικότητας και του τεκμηρίου αθωότητας κατ' επέκταση, συνιστά η περίπτωση κατά την οποία, πρόσωπο που εμπλέκεται σε ποινική δίκη προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως κατηγορούμενος έστω και με αναφορά του ονόματός του μόνο, διότι ήδη εξ αυτού του λόγου θίγεται ενδεχόμενα η υπόληψή του.

Το συγκεκριμένο ζήτημα, η Γερμανική Νομολογία το αντιμετωπίζει με τη μέθοδο της στάθμισης των συμφερόντων. Έτσι σε πρόσωπα της επικαιρότητας ή σε πολύ βαριές αξιόποινες πράξεις, υπερισχύει το συμφέρον ενημέρωσης του κοινού και συνεπώς τότε είναι επιτρεπτό να αναφέρονται και ονόματα.

Αντίθετα στις περιπτώσεις της συνήθους καθημερινής εγκληματικότητας δέον είναι να γίνεται ανώνυμη αναφορά από τα ΜΜΕ. Μάλιστα, το Ομοσπ. Συνταγ. Δικαστ. Γερμανίας απαγόρευσε τηλεοπτική εκπομπή στην οποία αναφέρθηκαν πολλές φορές με τα πλήρη ονόματά τους οι ανήλικοι δράστες μιάς πριν από πολλά χρόνια διαπραχθείσας δολοφονίας

ενός στρατιώτη. Το δικαστήριο αξιολόγησε στη περίπτωση αυτή το αίτημα της κοινωνικής επανένταξης ως υπέρτερο συμφέρον έναντι εκείνου της ενημέρωσης του κοινού.

Αξιοσημείωτο στο σημείο αυτό είναι και το γεγονός ότι το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο επιδίκασε χρηματικό ποσό ως ηθική βλάβη σε κατηγορούμενο, ο οποίος αφού χαρακτηρίστηκε από τα μέσα ως αρχηγός σπείρας εγκληματιών εν συνεχεία αθωώθηκε λόγω αποδεδειγμένης μη ενοχής του. Επίσης το Εφετείο της Κολωνίας επιδίκασε ποσό 10.000 Γερμ. μάρκων ως ηθική βλάβη σε δημόσιο υπάλληλο, ο οποίος αφού παρουσιάστηκε δημοσίως από τα μέσα ως ένοχος δωροδοκίας στη συνέχεια δεν στάθηκε δυνατόν να ξεκινήσει ούτε καν η κύρια διαδικασία εναντίον του λόγω λοιπών αποδείξεων. Μάλιστα όπως διατυπώθηκε στην απόφαση αυτή για το τεκμήριο αθωότητας, ο ισχυρισμός δημόσια, πως κάποιος διέπραξε μία αξιόποινη πράξη συνιστά μέχρι την επιβεβαίωση της αλήθειάς του σε δικαστική απόφαση με ισχύ δεδικασμένου, άδικη πράξη. Θα έπρεπε δε η αξίωση για παράλειψη της προσβολής καθώς και η αξίωση για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης να υφίσταται ακόμα και σε περίπτωση που εκείνος που αντιμετωπίστηκε εκ προοιμίου ως ένοχος, τελικώς να καταδικάστηκε. Και αυτό διότι το δικαίωμα κάποιου να μην χαρακτηρίζεται ως ένοχος μέχρις ότου καταδικαστική απόφαση αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου προσβάλλεται και στη παραπάνω περίπτωση.

Βέβαια όπως τονίζει και ο Roxin από ποινική σκοπιά μία εκ προοιμίου καταδίκη στη περίπτωση που το θύμα κατηγορήθηκε πρόωρα από τα ΜΜΕ, τελικά πράγματι, αργότερα καταδικάστηκε, δεν εμπίπτει ούτε καν στα όρια της δυσφήμισης (παρ. 196 Γερμ.Π.Κ.), διότι κατά το γερμανικό δίκαιο με την καταδικαστική απόφαση του κατηγορουμένου θεωρείται αποδεδειγμένη η αλήθεια του γεγονότος που αφορούσε η δυσφήμιση.

Αναμφισβήτητη η δίκη εν γένει, μα κυρίως η Ποινική δίκη είναι το πεδίο, στο οποίο κρίνεται η αποτελεσματικότητα της προστασίας μιάς σειράς θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα και από τις διεθνείς συμβάσεις με αυξημένη τυπική ισχύ. Γι' αυτό, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Roxin : το ποινικό δικονομικό δίκαιο είναι ο σειсмоγράφος της συνταγματικής τάξης.

Η παρουσία του ηλεκτρονικού τύπου σε όλες ή ορισμένες φάσεις της ποινικής διαδικασίας δεν αποτελεί πλέον ένα απλώς αμφιλεγόμενο νομικό πρόβλημα αλλά έθεσε τη ποινική διαδικασία πρό του κεφαλαιώδους ζητήματος της ταυτότητάς της και παραμένει το ερώτημα : εξακολουθεί η ποινική δίκη που καλύπτεται από τα ΜΜΕ να διατηρεί το χαρακτήρα της, ή έχει μεταβληθεί σε κάτι διαφορετικό λόγω της παρουσίας των ΜΜΕ σ' αυτή.

Τη δικαστηριακή πραγματικότητα έχουν απασχολήσει κατά καιρούς πολύκροτες δίκες, οι οποίες πέρα της νομικής τους σπουδαιότητας αποτέλεσαν και πόλους έλξης της κοινής γνώμης και φυσικά αφορμές για να διατυπωθούν ουσιώδεις απόψεις και να αναπτυχθούν καιρικές θεωρίες γύρω από το ζήτημα της κάλυψης της δίκης από τα ΜΜΕ καθώς και γύρω από το κατά πόσο και με ποιον τρόπο συμπορεύεται μία τέτοιου είδους δημοσιότητα με το τεκμήριο αθωότητας και τις άλλες επί με' ρους αρχές που διέπουν μία δίκαιη δίκη.

Δ. Παραδείγματα δικών με έντονο ενδιαφέρον

ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΟΣΚΩΤΑ

Από τα μεγαλύτερα μεταπολεμικά σκάνδαλα είναι η υπόθεση της υπεξαίρεσης 32 δις. Δραχμών από τη Τράπεζα Κρήτης με πρωταγωνιστή το Γιώργο Κοσκωτά που φόρτισε το πολιτικό κλίμα και ήταν η βασική αιτία της πτώσης της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ τον Ιούνιο του 1989.

Το Σεπτέμβριο του έτους αυτού η Βουλή κατά πλειοψηφία παρέπεμψε ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου τους Ανδρέα Παπανδρέου, Αγαμέμνονα Κουτσόγιωργα, Δημήτρη Τσοβόλα, Γεώργιο Πέτσο, Παναγιώτη Ρουμελιώτη.

Η ακροαματική διαδικασία της μεγάλης δίκης άρχισε στις 11 Μαρτίου του 1991, κράτησε 10 μήνες, έγιναν 142 συνεδριάσεις, κατέθεσαν συνολικά 109 μάρτυρες και μεταδόθηκαν απευθείας από τα κρατικά και ιδιωτικά ΜΜΕ. Τα τελευταία σε συνδυασμό με τον ημερήσιο Τύπο χαρακτήρισαν τις παραπομπές ως πολιτικές διώξεις με συνέπεια να καλλιεργηθεί κλίμα πολιτικού διχασμού.

ΑΓΕΤ - ΥΠΟΚΛΟΠΕΣ

Προ ειδικού Ειδικού Δικαστηρίου αυτή την φορά βρίσκεται ο πρόεδρος της Νεα δημοκρατίας Κωσταντίνος Μητσοτακας και δυο υπουργοί του κόμματος του. Ότι συνέβη στην δίκη του Κωσκατά το ίδιο συνέβη και εδώ. Τα Μ.Μ.Ε αυτοαναγορεύονται σε θεματοφύλακες του δικαίου και της νομιμότητας.

Στην πώληση της ΑΓΕΤ το 1992 με την δρομολόγηση δικαστικών ερευνών τα Μ.Μ.Ε πρωταγωνιστούν.

ΔΙΚΗ ΝΑΣΙΟΥΤΖΙΚ

Από τις πιο συζητημένες ποινικές υποθέσεις είναι η υπόθεση του Αθανάσιου Νασιουτζικ. Τεράστιο το ενδιαφέρον από τα Μ.Μ.Ε. Τεσσερις φορές δικάστηκε για το ίδιο αδίκημα κι έχουν εκδοθεί τόσο διαφορετικές αποφάσεις (ισόβια κάθειρξη, δυο φορές αθώος, ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης).

ΣΑΤΑΝΙΣΤΕΣ

Από το υλικό της δικογραφίας οι πολύπλοκες καταθέσεις και απολογίες δημοσιεύτηκαν και πολλοί μίλησαν για υπερβολή. Παντως μετά την δημοσιοποίηση που έλαβε η ανακριτική διαδικασία, οι δικαστικές αρχές απαγόρευαν την δημοσίευση άλλων στοιχείων. Με την απόφαση 170 / 08.06.1995 του Μεικτού Ορκωτού Δικαστηρίου απορρίφθηκε αίτημα κατηγορουμένου στη δίκη αυτή για απαγόρευση τηλεοπτικής μετάδοσης. Μεταγενέστερα με την 175 / 13.06.1995 απόφασή του, το ίδιο δικαστήριο απαγόρευσε την μαγνητοφώνηση και βιντεοσκόπηση της δίκης καθώς και την τηλεοπτική και ραδιοφωνική μετάδοσή της.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΟΥΡΗΣ

Τόσο το δικαστήριο όσο και το σπίτι της οικογένειας Δουρή πολιορκήθηκε από τα ΜΜΕ και τους δημοσιογράφους, ενώ οι κάτοικοι του χωριού, όπου ζούσε η οικογένεια Δουρή, άρχισαν να αναθυμούνται περιστατικά του παρελθόντος ενισχύοντας τη φρικαλέα εικόνα ενός πατέρα που υπερέβη τα όρια της πιο νοσηρής φαντασίας.

Η ΔΙΚΗ ΤΗΣ 17Ν

Μία επίσης σημαντική υπόθεση που απασχόλησε τόσο την ελληνική κοινωνία όσο και τα ΜΜΕ, είναι η δίκη της 17Ν. Μάλιστα είναι αξιοσημείωτο ότι οι συζητήσεις και οι αναλύσεις περί τρομοκρατίας από τα ελληνικά ΜΜΕ ήταν πολύ περιορισμένες τα τελευταία χρόνια. Το φαινόμενο της τρομοκρατίας αποτελούσε αντικείμενο προβληματισμού των ελληνικών ΜΜΕ αποσπασματικά και σε έκτακτες περιπτώσεις. Η συζήτηση σχετικά με τη τρομοκρατία εντάθηκε μετά τα γεγονότα του Ιουνίου, όταν ξεκίνησαν και οι συλλήψεις των φερόμενων ως μελών της 17Ν.

Ο χειρισμός της υπόθεσης από τα ΜΜΕ, αποσκοπούσε πέρα από τη δημιουργία εντυπώσεων στη συμμόρφωση των πολιτών με τη κυρίαρχη άποψη αφού κάθε απόκλιση θεωρήθηκε εχθρική προς το δημοκρατικό πολίτευμα. Η πλειοψηφία των δημοσιογράφων καταδίκασε τη τρομοκρατία. Δεν προσδιόρισε όμως, το γιατί συνεχίζει να υπάρχει αυτή στη σύγχρονη κοινωνία και κατ' επέκταση πως μπορεί να καταπολεμηθεί.

Δεν είναι τυχαίο μάλιστα ότι οι περισσότεροι δημοσιογράφοι όλων των ΜΜΕ, δεν δίστασαν να δώσουν στο φαινόμενο της τρομοκρατίας διαστάσεις κινηματογραφικής ταινίας, η οποία προβάλλοταν σε συνέχειες, προκειμένου να παραμείνει αμείωτο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Μ' αυτό τον τρόπο το φαινόμενο της τρομοκρατίας παρουσιάστηκε "θερινό υπερθέαμα" που έδωσε στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ να έχουν ένα φτηνό τηλεοπτικό χρόνο και στους δημοσιογράφους να μεταβληθούν είτε σε Σέρλοκ Χολμς, είτε σε "παπαγάλους" της μίας ή της άλλης εκδοχής.

Ένα ακόμη ζήτημα είναι ότι στο όνομα της τρομοκρατίας, όπως αυτή παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ, μέσα δηλαδή στα πλαίσια της κερδοσκοπίας, στιγματίστηκαν συμπολίτες μας, καταρρακώθηκαν ανθρώπινες αξιοπρέπειες και επικράτησε μία σύγχυση εννοιών και ισοπέδωση θεμελιωδών αξιών που διέπουν την ανθρώπινη ύπαρξη.

Τα ΜΜΕ παρουσίασαν την 17Ν στήνοντας ένα καλά οργανωμένο επικοινωνιακό παιχνίδι με απώτερο σκοπό την εμπορευματοποίηση του φαινομένου της τρομοκρατίας. Ταυτόχρονα εξυπηρετήθηκαν και άλλες σκοπιμότητες όπως ο αποπροσανατολισμός των πολιτών από άλλα φλέγοντα ζητήματα της επικαιρότητας, ο καθησυχασμός των ξένων δυνάμεων που ασκούσαν πιέσεις ενόψει ολυμπιακών αγώνων και τέλος η πρόσκαιρη έστω δημοσιότητα κάποιων προσώπων που παρουσιάστηκαν ως ειδήμονες επί του θέματος της τρομοκρατίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η υπόθεση της ελληνικής τρομοκρατίας ξέσπασε στη διάρκεια του καλοκαιριού που κατά κανόνα δεν υπάρχουν ειδήσεις με αποτέλεσμα τα ΜΜΕ να εκμεταλλευτούν τη κατάσταση στο μέγιστο βαθμό. Γι' αυτό το λόγο ακριβώς προτού γίνει η δίκη από τα ελληνικά δικαστήρια, είχαν βγει οι αποφάσεις από τα τηλεδικαστήρια και από τα δημοσιεύματα του τύπου.

Η κάλυψη της Ποινικής Δίκης από τα ΜΜΕ και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα

Α. Η πρόσθεση της παρ. 3 στο άρθρο 329 ΚΠΔ.

Στο άρθρο 329 ΚΠΔ προστίθεται η παρ. 3 ως εξής : απαγορεύεται η μετάδοση από τη τηλεόραση ή το ραδιόφωνο καθώς και η κινηματογράφηση, βιντεοσκόπηση, ηχοληψία και κάθε άλλη μηχανική απεικόνιση ή ηχητική αποτύπωση των δικών ενόλων ή εν μέρει εκτός αν κατά τη κρίση του δικαστηρίου η λήψη πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για τη τήρηση κρατικού ιστορικού αρχείου ή η ηχητική αποτύπωση θεωρείται αναγκαία για τη διευκόλυνση του

γραμματέα στη τήρηση των πρακτικών.

Η λήψη φωτογραφιών κατά τη διάρκεια συνεδριάσεως επιτρέπεται μόνο ύστερα από άδεια του δικαστηρίου και εφόσον δεν αντιλέγει το πρόσωπο που φωτογραφίζεται. Κάθε παράβαση των διατάξεων της παρ. αυτής τιμωρείται με την ποινή της απείθειας. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου μπορεί να διατάξει την άμεση κατάσχεση της κασέτας του φιλμ ή της ταινίας στην οποία έγινε η παράνομη αποτύπωση ή απεικόνιση. Στα πολυμελή δικαστήρια έχει ο ενδιαφερόμενος δικαίωμα να προσφύγει κατά της διάταξης αυτής του προέδρου στο δικαστήριο το οποίο αποφασίζει αμετακλήτως.

Β. Αίτημα για δίκαιη δίκη - αρχή παροχής έννομης προστασίας

Η δικαστική προστασία κατοχυρώνεται σε όλα τα νεότερα Συντάγματα καθώς και στις Διεθνείς Συμβάσεις. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών του έτους 1948 κατοχύρωσε με το άρθρο 10 δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, του 1952, προβλέπει στο αρ. 6 το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο δικαστή. Το αρ. 13 της ΕΣΔΑ θεσπίζει το δικαίωμα προσφυγής κάθε ατόμου ενώπιον εθνικής αρχής, έστω κι αν η παραβίαση διαπράχθηκε από πρόσωπα, ενεργώντας κατά την εκτέλεση δημοσίων καθηκόντων τους. Κατά την ελληνική συνταγματική ρύθμιση, " καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σε αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή τα συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει ", άρθρο 20 παρ. 1 Σ. Η συνταγματική αυτή διάταξη, έχει, όπως και οι άλλες διατάξεις του Συντάγματος αντικειμενική - θεσμική και υποκειμενική διάσταση. Ταυτόχρονα, κατοχυρώνεται ατομικό δικαίωμα για παροχή έννομης προστασίας.

Η αρχή της παροχής έννομης προστασίας, θέτει τον κανόνα, " αρμόδιο δικαστήριο για κάθε υπόθεση ". Η δικονομική διάσταση της εν λόγω αρχής, στρέφεται προς την εξασφάλιση αρμόδιου δικαστηρίου, ενώπιον του οποίου δύναται να αχθεί κάθε συγκεκριμένη υπόθεση. Ακόμη, το δικονομικό περιεχόμενο της αρχής αυτής ανήκει στο κράτος δικαίου. Στις ελάχιστες υποχρεώσεις του κράτους δικαίου ανήκει η σύσταση και λειτουργία δικαστηρίων τα οποία θα επιλύουν τις διαφορές για να εξασφαλιστεί ειρηνική κοινωνική συμβίωση. Το Σύνταγμα στο άρθρο 20 παρ. 1 εγγυάται τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων και συμφερόντων τα οποία το ίδιο το σύστημα δικαίου αναγνωρίζει.

Αντίθετα δεν υπάρχει εγγύηση δικαστικής προστασίας για μη αναγνωρισμένα δικαιώματα. Με την έννοια αυτή το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας, αποτελεί έκφραση αυτοπροστασίας του ίδιου του συστήματος του οποίου την αξιοπιστία διαφυλάττει.

Σε συνάρτηση με την αρχή της παροχής δικαστικής προστασίας το Σύνταγμα στο άρθρο 8 καθιερώνει την αρχή του νομίμου ή φυσικού δικαστή. Έτσι κανείς δεν στερείται χωρίς τη θέλησή του το δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

Νόμιμος δικαστής είναι από το νόμο ο οριζόμενος δικαστής. Αναγνωρίζεται συνέχεια από τον νομοθέτη ως αρμόδιος δικαστής κατά τόπο, καθ' ύλην ή καθ' οιοδήποτε γενικό κριτήριο. Η μεπτουσία της συνταγματικής προστασίας της αρχής του νόμιμου δικαστή βρίσκεται στην απαγόρευση του διορισμού ειδικού δικαστή για κάποια υπόθεση έτσι ώστε να εξασφαλιστεί το περιεχόμενο της δικαστικής κρίσης. Για το λόγο αυτό ακριβώς το Σ. απαγορεύει την αφαίρεση του δικαστή, τον οποίο ο νόμος προβλέπει ως αρμόδιο.

Ο νομοθέτης, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου 8 θέτει ως βάση της σχετικής ρύθμισης, τη θέση του διαδίκου. Η ρύθμιση αυτή έχει την έννοια ότι αποκλείεται η υπαγωγή της συγκεκριμένης υπόθεσης χωρίς τη θέληση διαδίκων σε δικαστήριο άλλο, πέραν των μερών, η υπαγωγή της υπόθεσης σε εκούσια διαιτησία. Η θέληση βέβαια των διαδίκων σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι οι ίδιοι δύνανται να επιλέξουν, ποιο δικαστήριο θα λύσει τη διαφορά τους.

Η αρχή του νόμιμου δικαστή απευθύνεται καταρχήν προς την κρατική εξουσία (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική). Είναι δε αντισυνταγματική, καθόσον αντιβαίνει στην αρχή του νόμιμου δικαστή, διάταξη νόμου που αφαιρεί από τη δικαιοδοσία δικαστηρίου και αναθέτει σε άλλο την εκδίκαση ορισμένης διαφοράς.

Εφόσον επομένως το άτομο - διάδικος, αλλά και οι λοιποί παράγοντες της δίκης λειτουργούν και απολαμβάνουν ένα " καθεστώς " δίκαιης δίκης, κάνοντας χρήση όλων των ελευθεριών και εγγυήσεων που το Σύνταγμα τους παρέχει, μεταξύ αυτών και αυτό του νόμιμου δικαστή, που αναπτύχθη εκ ανωτέρω, είμαστε σε θέση να μιλήσουμε περαιτέρω για το αν και το πώς συνυπάρχουν οι ελευθερίες αυτές με την αρχή της έμμεσης δημοσιότητας και κυρίως με την τηλεοπτική κάλυψη της δίκης.

Γ. Κοινωνικός ανθρωπισμός & προστασία της αξίας του ανθρώπου

Ως κοινωνικός ανθρωπισμός, νοείται το σύστημα δικαίου το οποίο βασίζεται στην καταστατική αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας . Στο σύστημα δικαίου του κοινωνικού ανθρωπισμού, η αξία του ατόμου και τα δικαιώματα που την εξειδικεύουν είναι απαραβίαστα.

Το ισχύον Σ. αναγνωρίζει στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 2 παρ. 1 την αρχή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου . Σύμφωνα με αυτήν την αρχή ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας.

Έτσι ο κοινωνικός ανθρωπισμός τόσο ως νομική ιδεολογία όσο και ως σύστημα δικαίου θέτει το αναγκαίο ερμηνευτικό πλαίσιο και στόχο για την ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων και βασίζεται στην καθολικότητα της εφαρμογής του αμυντικού περιεχομένου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δηλαδή την εφαρμογή τους όχι μόνο στις σχέσεις κράτους - πολιτών αλλά και στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους.

Ο κοινωνικός ανθρωπισμός βασιζόμενος στην αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, αποτέλεσε τη βάση για την συνταγματική θεωρία που ανέπτυξε το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, επιπλέον δε, στο ιδεολογικό του πλαίσιο ανήκει και η θεωρία της τριτενέργειας του Nipperdey, την οποία ακολούθησε το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο.

Το βασικότερο χαρακτηριστικό του συστήματος αυτού, πάνω στο οποίο άλλωστε πρέπει να στηρίζεται και η όλη νομική σκέψη του ζητήματος που αναλύεται, είναι η απόλυτη αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία αποτελεί στοιχείο της δομής και της λειτουργίας της. Η απόλυτη αυτή αμυντική ενέργεια προκύπτει από το απαραβίαστο της αξίας του ανθρώπου.

Στην έννομη τάξη του κοινωνικού, το κράτος υποχρεούται να σέβεται και να προστατεύει την ανθρώπινη αξία, όπως και τα δικαιώματα που την συνοδεύουν. Παράλληλα, τόσο η καθαυτή κρατική εξουσία, όσο και ο πολίτης προσωπικά υποχρεούνται να σέβονται το υπέρτατο τούτο αγαθό.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ 40/1998 ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Με το, κεφαλαιώδους σημασίας, άρθρο 2 παρ. 1 Σ. για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ασχολήθηκε και η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου. Αν αξιολογήσει κανείς την απόφαση 40/1998 δεν μπορεί παρά να την κατατάξει μεταξύ των αποφάσεων - οροσήμων. Στο μέρος που αφορά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η εν λόγω απόφαση προβαίνει, για πρώτη φορά, στον ερμηνευτικό προσδιορισμό της φύσης της θεμελιώδους αρχής του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, που διακηρύσσεται στο άρθρο 2 του Σ.

Όσον αφορά τη νομική φύση της συγκεκριμένης διάταξης, η απόφαση του Αρείου Πάγου δέχεται, ότι το αρ. 2 δεν θεσπίζει ατομικό δικαίωμα, αλλά κανόνα δικαίου συνταγματικού επιπέδου, ούτε αποτελεί απλή διακήρυξη. Η θέση της ολομέλειας, που εναρμονίζεται με αυτήν που γίνεται διεθνώς δεκτή, σημαίνει ότι η διάταξη του αρ. 2 Σ. αποτελεί θεμελιώδη συνταγματικό κανόνα αντικειμενικού χαρακτήρα και άμεσης ισχύος. Επιπλέον, η διάταξη αυτή αναφέρεται σε επιβολή θεμελιώδους υποχρέωσης των πολιτειακών οργάνων να σέβονται την αξία του ανθρώπου αλλά και να την προστατεύουν, μάλιστα δε, όχι μόνο των νομοθετικών αλλά όλων των οργάνων του κράτους.

Πάντως, παρά το ότι με την απόφαση αυτή υπογραμμίζεται η άμεση ισχύς της διάταξης, αυτή η ισχύς νοείται πάντοτε ως ισχύς παραπληρωματική. Αυτό συνεπάγεται, ότι η διάταξη του άρθρου 2 Σ. εφαρμόζεται μόνο εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν ισχύει, είτε ειδικότερη συνταγματική διάταξη (π.χ. άρθρο 5 Σ.), είτε νόμος που να την εξειδικεύει.

Το δεύτερο σημαντικό ζήτημα που θέτει η απόφαση 40/1998 είναι η σχέση της αξίας του ανθρώπου με την πρωσοπικότητα. Πρόκειται για δύο νομικές έννοιες, που έχουν καταστεί νομικοί όροι. Στο αιτιολογικό της απόφασης διατυπώνεται η σκέψη, πως στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται πρωτίστως η ανθρώπινη προσωπικότητα ως εσωτερικό συναισθηματικό τιμή και ως κοινωνική αναγνώριση ούληψης.

Με αφετηρία τη βασική τούτη σκέψη, το Ανώτατο Δικαστήριο ορίζει ότι : " Με τις ... διατάξεις του άρθρου 45 παρ. 1 και 3 του νόμου 2172/1993, αναιρείται η προβλεπόμενη, βάσει των αρ. 57, 59, 932 του Α.Κ., προστασία της αξίας του ανθρώπου, αφού θεσπίζεται η απόσβεση των συγκεκριμένων αξιώσεων των προσώπων που έχουν προσβληθεί στην ανθρώπινη αξία τους, από τον τύπο και τα μέσα ενημέρωσης, μέχρι τη δημοσίευση του νόμου αυτού". Στη συνέχεια, η Ολομέλεια κρίνοντας την αναιρεσιβαλλόμενη υπ' αριθμ. 124/1996 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Σπάρτης, η οποία έχει δεχθεί ότι η αξίωση του αναιρεσιβάλλοντος για χρηματική οκανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που προκληθεί από τηλεοπτική εκπομπή, είχε αποσβεστεί βάσει του άρθρου 45 του .ν. 2172/1993, διατύπωσε τη θέση ότι το Πρωτοδικείο εφαρμόζοντας την αντισυνταγματική αυτή διάταξη παραβίασε τις διατάξεις ουσιαστικού δικαίου των άρθρων 2 παρ. 1 Σ. και

πρέπει συνεπώς να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση.

Επιπροσθέτως, στο πνεύμα πάντα της απόφασης του Αρείου Πάγου, δέον είναι να επισημανθεί πως το άρθρο 2 παρ. 1 του Σ. διέπει ολόκληρο το δικαιοκτικό και πολιτειακό σύστημα, υπό την έννοια ότι ο άνθρωπος ως αξία έχει προτεραιότητα έναντι κάθε άλλης δικαιοκτικής αξίας. Κατά συνέπεια, καμία θεμελιώδης αρχή και καμία εγγύηση δικαιώματος του ανθρώπου δεν μπορούν να εφαρμοστούν αντίθετα με την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξίας.

Όπως ήδη υποδηλώθηκε, οι νομικές έννοιες "αξία του ανθρώπου" και "προσωπικότητα" καθώς και οι αντίστοιχες εγγυήσεις δεν ταυτίζονται. Οι βασικές διαφορές μεταξύ των δύο αυτών εννοιών συνοψίζονται στα ακόλουθα:

Κατά πρώτον οι εγγυήσεις της αξίας του ανθρώπου περιορίζεται στις ουσιαστικές εκείνες ιδιότητες και στα ποιοτικά στοιχεία της ανθρώπινης οντότητας που δεν υπόκεινται ούτε σε νόμιμους περιορισμούς, ούτε σε στάθμιση με άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Αντίθετα, η εγγύηση της προστασίας της προσωπικότητας καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ιδιοτήτων, που υπόκεινται στις επιφυλάξεις του άρθρου 5 του Σ. (δικαιώματα των άλλων, Σύνταγμα, χρηστά ήθη).

Κατά δεύτερον, η αξία του ανθρώπου που αφορά του σε ουσιαστική στοιχεία του ζώντος ατόμου ως φυσικού και κοινωνικού όντος, ακόμη και τον γεννημένο άνθρωπο, καθώς και τον νεκρό. Απεναντίας η εγγύηση της προσωπικότητας του φυσικού προσώπου περιορίζεται στο ζώντα άνθρωπο.

Τέλος σε αντίθεση με το άρθρο 2 του Σ. που αναφέρεται αποκλειστικά στον άνθρωπο, η διάταξη του άρθρου 5 του Σ. καλύπτει και στοιχεία της νομικής προσωπικότητας.

Επίσης η εγγύηση της αξίας ανθρώπου αποτελεί τον εφαρμοστέο κανόνα σε πράξεις προσβολής του ανθρώπου, οι οποίες θίγουν τον πυρήνα της ανθρώπινης οντότητας. Από την άλλη πλευρά η εγγύηση της προσωπικότητας αποτελεί τον εφαρμοστέο κανόνα του δικαίου σε πράξεις προσβολής του προσώπου που δε θίγουν στη φυσική ή στην κοινωνική βάση την ανθρώπινη οντότητα αλλά συνιστούν συνήθεις προσβολές στην κοινωνική συμβίωση μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Με βάση αυτά μια δημοσίευση ή η προβολή της εικόνας κάποιου χωρίς τη θέλησή του ή η ίδια η δημοσιότητα της δίκης, ενδεχομένως, όταν δεν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, να θίξουν την προσωπικότητα του ατόμου, αφού πρώτα έχουν σταθμίσει τα εκατέρωθεν δικαιώματα.

Το κείμενο ακόμη σημείο της απόφασης 40 /1998, αποτελεί και η ερμηνεία της ως προς τη σχέση του άρθρου 2 παρ. 1 Σ. και της προστασίας της προσωπικότητας που παρέχει ο κοινός νόμος. Στο αιτιολογικό της απόφασης ενυπάρχει και ο συλλογισμός, ότι η μείωση ή κατάργηση με νόμο αναδρομικής ισχύος των συνεπειών προσβολής της προσωπικότητας που επιβάλλει η κοινή νομοθεσία συνιστά παράβαση της εγγύησης του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου.

Ο νόμος που καταργεί ή αποσβένει αναδρομικού κεκτημένα δικαιώματα ή αξιώσεις λόγω προσβολής της προσωπικότητας αποδυναμώνει τόσο την υποχρέωση του κράτους να την προστατεύει βάσει του άρθρου 2 παρ. 1 Σ., όσο και το συνταγματικό δικαίωμα του ενάγοντος και αναιρεσιβάλλοντος για παροχή προστασίας από μέρους του κράτους, με συνέπεια την αντισυνταγματικότητά του, όπως έκρινε η απόφαση αυτή του Αρείου Πάγου. Οι σχετικές διατάξεις του ν. 2172 / 1993 είναι συνεπώς αντισυνταγματικές. Η διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας, που περιέχει η σχολιαζόμενη απόφαση, δεν ισχύει φυσικά erga omnes. Θα αποτελεί, όμως, ανωμαλία της δικαιοσύνης, εάν δεν εναρμονίσουν την κρίση τους με την εν λόγω απόφαση το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο και τα αρμόδια ποινικά δικαστήρια, διαπιστώνοντας το ανυπόστατο λόγω αντισυνταγματικότητας των διατάξεων του άρθρου 45 παρ. 1 Α, Β, Γ και παρ. 2 του ν. 2172 / 1993. Άλλωστε, ως προς τον κατηγορούμενο, η αρχή της εφαρμογής του ευνοϊκότερου νόμου δεν ισχύει για νόμους αντισυνταγματικούς.

Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ

Με τον όρο θεσμική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων εννοούμε την εφαρμογή των δικαιωμάτων αυτών στο επίπεδο μερικότερης έννομης σχέσης ή θεσμού, είτε ως προς το γενικό, είτε ως προς το θεσμικό τους περιεχόμενο, όπως προσδιορίζεται από την σχέση αιτιώδους συνάφειας. Η συχνότερη εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τα περισσότερα προβλήματα δεν εμφανίζονται στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής σχέσης, αλλά σε μερικότερα επίπεδα εννόμων σχέσεων, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού τους ως δημοσίων ή ιδιωτικών.

Το άτομο, εισερχόμενο στις μερικότερες αυτές έννομες σχέσεις, ή αλλιώς στους μερικότερους θεσμούς καλείται να περιοριστεί ως προς ορισμένες από τις ελευθερίες του. Η είσοδος δηλαδή σε κάθε θεσμό συνεπάγεται και μία αντίστοιχη, μικρότερη ή μεγαλύτερη, "

θεσμοποίηση της ελευθερίας ". Τα συνταγματικά δικαιώματα ασκούμενα μέσα στους θεσμούς " θεσμοποιούνται ", με άλλα λόγια συστέλλονται.

Η εφαρμογή κάποιου δικαιώματος μέσα σε κάποιο θεσμό, μπορεί να γίνει είτε ως εφαρμογή όλης της έκτασης του περιεχομένου του δικαιώματος, είτε ως εφαρμογή του θεσμικού του περιεχομένου, του περιεχομένου δηλαδή που αποκτούν τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμοζόμενα μέσα σ' ένα συγκεκριμένο θεσμό. Το αν δε, σε συγκεκριμένο θεσμό θα εφαρμοσθεί το γενικό ή το θεσμικό περιεχόμενο ενός δικαιώματος, προσδιορίζεται από το δεσμό αιτιώδους συνάφειας δικαιώματος και θεσμού. Γενικά λοιπόν εφαρμόζεται ο κανόνας :

επιτρέπονται οι αιτιώδεις περιορισμοί και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις. Η θεσμική εφαρμογή είναι διαλεκτική, καθώς και μία έννοια σύνθετη και αντικειμενική. Δεν κατευθύνεται μόνο, προς το υποκειμενικό στοιχείο, προς το άτομο δηλαδή, αλλά παράλληλα στέφεται και προς το αντικειμενικό στοιχείο, δηλαδή προς το περιεχόμενο της σχέσης, προς το θεσμό. Έτσι η θεσμική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατευθύνεται προς την εξασφάλιση ουσιαστικής δικαιοσύνης, λαμβάνοντας υπόψη τόσο το περιεχόμενο του δικαιώματος, όσο και αυτό της σχέσης, στο πλαίσιο της οποίας επιδιώκεται η εφαρμογή του. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων είναι άμεσα συνδεδεμένη με το θεσμό, εντός του οποίου τα εκαστότε δικαιώματα καλούνται να εφαρμοστούν. Η αντιπαράθεση των δικαιωμάτων και του θεσμού, κατά την εφαρμογή των πρώτων στις διαπροσωπικές σχέσεις, είναι κάτι που λαμβάνεται υπόψιν καθώς αναφέρεται τόσο στην επιταγή που περιέχει το ίδιο το δικαίωμα, όσο και στο περιεχόμενο - είδος της σχέσης. Εν προκειμένω, στα πλαίσια της διεξαγωγής μιας δίκαιης δίκης, στην οποία προτάσσεται μεταξύ άλλων και η ανάγκη για πληροφόρηση του ευρύ κοινού, καλούνται να τύχουν θεσμικής εφαρμογής τα θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορουμένου, του θύματος καθώς και των υπολοίπων παραγόντων της δίκης, που ενδεχομένως θίγονται κατά ένα μέρος, από την έμμεση δημοσιότητα.

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΙΤΙΩΔΟΥΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

Κατά μίαν έννοια, η προβολή της δίκης από τα μέσα ενημέρωσης, εκτός των θετικών συνεπειών που επιφέρει, καθώς εναρμονίζεται με τις υποδείξεις - επιταγές ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, είναι επόμενο, σε κάποιο βαθμό να περιορίζει ορισμένα δικαιώματα των όσων συμμετέχουν σ' αυτήν.

Ωστόσο, συνταγματική επιταγή δεν αποτελεί μόνο η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου ενός δικαιώματος, αλλά και ο περιορισμός του, η θεσμική του προσαρμογή. Υπάρχουν δε δύο ειδών περιορισμοί. Οι λεγόμενοι απλοί περιορισμοί, οι οποίοι επιτρέπονται από το σύνταγμα και αυτοί που απαγορεύονται, δηλαδή οι προσβολές. Οι επιτρεπόμενοι περιορισμοί είναι αιτιώδεις, δηλαδή αυτοί που επιβάλλονται από την αιτιώδη συνάφεια, τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Το αν δε ένας περιορισμός είναι αιτιώδης ή αναιτιώδης και συνεπώς ανεπίτρεπτος, εξαρτάται από τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού.

Με την έννοια αυτή, δέον είναι να γίνεται μία στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων κατά τη διεξαγωγή της δίκης, προκειμένου να κρίνεται κάθε φορά το αιτιώδες ή μη του περιορισμού των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και του θύματος κυρίως από την μετάδοση της δίκης μέσω της τηλεόρασης.

Βέβαια, εκείνο που θα πρέπει να διευκρινίζεται πρωτίστως είναι το αν είναι καταρχήν δυνατός ο περιορισμός και σε δεύτερο επίπεδο, να εξετάζεται η διεύρυνση του επιτρεπτού αυτού. Το γεγονός ότι, εν όψει της λειτουργίας του θεσμού, ένας περιορισμός είναι επιτρεπτός δεν σημαίνει ότι αυτός είναι και απεριόριστος. Το μέτρο στο οποίο θα πρέπει να κινηθεί ο επιτρεπτός περιορισμός, το μέτρο δηλαδή της θεσμικής προσαρμογής θα κριθεί επί τη βάση της σχέσης αιτίας - αιτιατού. Συνεπώς, περιορισμοί που επιβάλλονται από το κοινό αντικειμενικό στοιχείο είναι νόμιμοι - επιτρεπτοί. Αντίθετα, όσοι δεν είναι αναγκαίο αποτέλεσμα του κοινού αντικειμενικού στοιχείου, είναι ανεπίτρεπτοι.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΟΡΙΟ ΤΗΣ ΕΜΜΕΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ

Το δικαίωμα της προσωπικότητας, κατοχυρωμένο στο άρθρο 5 παρ. 1, είναι δικαίωμα - πλαίσιο, καθώς χαρακτηρίζεται από ευρύτητα της γενικής ρήτηρας με την οποία κατοχυρώνεται από την έννομη τάξη. Με τον όρο προσωπικότητα νοείται ο ειδικός συνδυασμός των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους, σε συγκεκριμένο άτομο. Το Σύνταγμα θεσπίζοντας στο άρθρο 5 την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας θεμελιώνει ένα μητρικό δικαίωμα - απ' το οποίο ξεπηδούν οι επιμέρους ελευθερίες - ένα δικαίωμα αυτοκαθορισμού.

Ωστόσο η a priori εξειδίκευση του δικαιώματος της προσωπικότητας δεν είναι πάντα εφικτή, όπως επίσης δεν είναι δυνατή και η ιεράρχηση των επιμέρους αγαθών που περικλείει. Κάθε

φορά που κάποιο αγαθό απ' αυτά έλθει σε σύγκρουση - αντιπαράθεση με έναν θεσμό, ή μία σχέση, επιβάλλεται η στάθμιση των υπό κρίση έννομων αγαθών και συμφερόντων. Ενδέχεται το δικαίωμα της προσωπικότητας να υφίσταται ορισμένους περιορισμούς κατά την εναρμόνισή του με έναν θεσμό, όπως αυτός της αναμετάδοσης της δίκης. Το χρηστό είναι, οι περιορισμοί αυτοί να κινούνται μέσα στα πλαίσια της αιτιώδους συνάφειας και κυρίως να μην πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος, δηλαδή η ανθρώπινη αξία καθαυτή. Κατά την τηλεοπτική κάλυψη της δίκης " συγκρούεται " από τη μια μεριά η ανάγκη και το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση, άμεση ενημέρωση των όσων εκτυλίσσονται στην αίθουσα του δικαστηρίου και από την άλλη η ανάγκη προστασίας και σεβασμού της προσωπικότητας αυτών που συμμετέχουν στην ακροαματική διαδικασία και οι οποίοι είναι λογικό να θέλουν να κρατήσουν την εικόνα τους και τα όσα μπορεί να έπραξαν ή να υπέστησαν μακριά από την κριτική της κοινής γνώμης. Κατά την επικείμενη εξέταση της βαρύτητας των συγκρουόμενων συμφερόντων θα πρέπει να κριθεί, το κατά πόσον η " προσβλητική ενέργεια " των μέσων ενημέρωσης είναι η προσήκουσα για τη πληροφόρηση του κοινού, καθώς επίσης και το κατά πόσο το συμφέρον ενημέρωσης αυτού, στη συγκεκριμένη δίκη δεν είναι αξιολογικά υποδεέστερο της παραπάνω προσβολής. Εφόσον δηλαδή ο περιορισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με τη μετάδοση της συγκεκριμένης δίκης, επιτρεπτό από το Σύνταγμα, για έναν με άλλα λόγια περιορισμό που δεν προσβάλλει τον πυρήνα του άρθρου 5 του Σ. αλλά που εναρμονίζει, με τα προσήκοντα μέσα, δύο διαφορετικές αξιώσεις, που καλούνται να " επιβιώσουν " καλά την εξέλιξη της δίκης. Ενόψει της σπουδαιότητας που φέρει η έμμεση δημοσιότητα της δίκης για την διασφάλιση των δημοκρατικών θεσμών το δικαίωμα της προσωπικότητας καθίσταται το ίδιο ως όριο και ως μέτρο μαζί, σύμφωνα με το οποίο, χαράσσονται τα προσήκοντα μέσα, τα οποία μπορεί να μετέλθει ο ηλεκτρονικός τύπος, ώστε και η ορθή και σφαιρική ενημέρωση να επιτευχθεί, αλλά και η τιμή - αξία των συμμετεχόντων στη δίκη να μην καταβαρυνθούν.

ΤΟ ΑΠΑΡΑΒΙΑΣΤΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ & ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΖΩΗΣ

Το Σύνταγμα στο άρθρο 9 παρ. 1 κατοχυρώνει το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Τα δικαιώματα που απορρέουν από την αρχή αυτή, έχουν αμυντική και προστατευτική διάσταση. Το κράτος υποχρεούται, όχι μόνο να μην παραβιάζει τον ιδιωτικό - οικογενειακό " χώρο " του ατόμου, αλλά να προστατεύει την ιδιωτική ζωή από προσβολές άλλων.

Ως παραβιάσεις του ιδιωτικού βίου θεωρούνται οι επεμβάσεις με τις οποίες παραβιάζονται τα όρια αυτού, όπως επί παραδείγματι η παρακολούθηση, η υποκλοπή ιδιωτικών συζητήσεων, η φωτογράφιση παρά τη θέληση του εμφανιζόμενου προσώπου, η αποκάλυψη πτυχών της προσωπικής του ζωής, συχνά άσχετων με το αντικείμενο της συγκεκριμένης δίκης.

Το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου θεμελιώνεται σε αρκετά άρθρα, όπως στο άρθρο 2 παρ. 1 και στο άρθρο 9 του Συντάγματος. Ακόμη, στο άρθρο 19, όπου το Σύνταγμα προστατεύει το απόρρητο των επιστολών και της επικοινωνίας, ενώ στο άρθρο 93 παρ. 2 ο συντακτικός νομοθέτης των δικαστηρίων, όταν συντρέχουν λόγοι για την προστασία του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου των διαδίκων.

Σε διεθνές επίπεδο, η νομικά μη δεσμευτική Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 12 ορίζει ότι κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή. Το πρότυπο του άρθρου αυτού ακολούθησε και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπου στο άρθρο 8 ορίζει πως κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 8 δικαιολογεί περιορισμό του δικαιώματος αυτού, θέτοντας ως απαραίτητες προϋποθέσεις τη συμβατότητα του περιορισμού με μία δημοκρατική κοινωνία και την αναλογικότητα του μέσου σε σχέση με τον σκοπό που πρέπει να επιτευχθεί. Συνεπώς και επί του ιδιωτικού - οικογενειακού βίου, ο περιορισμός του κατά τη διάρκεια της μετάδοσης της δίκης δικαιολογείται μόνο όταν υπάρχει έντονο, δικαιολογημένο ενδιαφέρον του ευρύ κοινού, το οποίο ενδιαφέρον να υπερβαίνει σε σπουδαιότητα την ανάγκη κατοχύρωσης του ιδιωτικού βίου.

Κατά βάση και προτεραιότητα υπερτερεί το συμφέρον διαφύλαξης ιδιωτικού βίου. Τούτο υποχωρεί μόνο οσάκις το ενδιαφέρον πληροφόρησης της κοινής γνώμης κριθεί ότι προέχει μετά από στάθμιση των αντιτιθέμενων εκατέρωθεν συμφερόντων, όπως όταν λόγου χάρη η δίκη αφορά πρόσωπα της επικαιρότητας ή όταν έχει άμεσες συνέπειες για την κοινωνική - πολιτική ζωή του τόπου.

Απόψεις - σκέψεις του νομικού επιστημονικού κόσμου πάνω στο θέμα του ρόλου των ΜΜΕ στη διάρκεια διεξαγωγής της ποινικής δίκης

Α. Η θέση της ελληνικής Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων.

Η ελληνική Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων έχει ταχθεί κατά της ελεύθερης και χωρίς προϋποθέσεις μετάδοσης της ποινικής δίκης. Παρατηρούμε λοιπόν μία δυσπιστία της ελληνικής Δικαιοσύνης απέναντι στα ΜΜΕ όπου εκδηλώθηκε με μία σειρά από ενέργειες όπως τις συνεχείς δηλώσεις από τον Πρόεδρο και επιφανή μέλη της Ένωσης, που διατυπώνουν την αρνητική τους στάση.

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά τις συνεχείς ανακοινώσεις τον Νοέμβριο του 2002 από το γραφείο Τύπου της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, που δηλώνουν την αρνητική προδιάθεσή τους σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική κάλυψη της δίκης. Μάλιστα το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου 2002, δόθηκε στη δημοσιότητα το φημισμένο και πολυσυζητημένο πολυνομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης που προκάλεσε προσφυγές στο πολιτικό κόσμο και στο οποίο περιέχονται διατάξεις με τις οποίες ρυθμίζονται θέματα σχετικά με τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση της δίκης. Κατά τις διατάξεις του εν λόγω νομοσχεδίου θεσπίζεται πλέον ως κανόνας η απαγόρευση της τηλεοπτικής μετάδοσης της δίκης, εκτός εάν με απόφαση του δικαστηρίου κριθεί ότι συντρέχει ουσιώδης δημόσιο συμφέρον για την μετάδοση της δίκης και συναινούν τόσο ο Εισαγγελέας όσο και οι διάδικοι.

Γιατί όμως η δικαστική εξουσία θεωρεί ότι τα ΜΜΕ πρέπει να αποκλειστούν από τη διαδικασία της ποινικής δίκης? Γιατί ο ρόλος τους θεωρείται αρνητικός?

Χωρίς να στερείται νομικών επιχειρημάτων, η συγκεκριμένη τάση προβάλλει σοβαρά επιχειρήματα ουσιαστικού χαρακτήρα, που η συνεκτίμησή τους συνηγορεί στον αρνητικό ρόλο των ΜΜΕ και τον αποκλεισμό τους από την αίθουσα του δικαστηρίου. Για να δικαιολογήσουν τη στάση τους εμπλέκουν την αρχή της δημοσιότητας (άρθρο 93 παρ. 2 του Σ., άρθρο 329 παρ. 1 ΚΠΔ), το δικαίωμα της πληροφόρησης (άρθρα 5Α και 14 του Σ., άρθρο 10 της Ε.Σ.Δ.Α.), το δικαίωμα σε " χρηστή " δίκη (άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α.), ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 του Σ.) και το τεκμήριο της αθωότητας (άρθρο 11 παρ. 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άρθρο 6 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α.).

Ιδιαίτερα πιστεύουν οι δικαστές και εισαγγελείς ότι : α) τα ΜΜΕ προσπαθούν ανεπίτρεπτα να επιδράσουν στη συνεδίση των δικαστών και ιδίως των ενόρκων. Σε δίκες μεγάλης διάρκειας, η μετάδοσή τους από τα ΜΜΕ δημιουργούν πολύ σύντομα σε μεγάλη μερίδα του κοινού πεποίθηση για την ενοχή ή αθωότητα του κατηγορουμένου και ότι αυτό το λαϊκό αίσθημα - λαϊκή ετυμηγορία που μεταφέρεται μέσω φίλων, γνωστών, συγγενών στους ενόρκους μπορεί να επηρεάσει την απόφασή τους. β) πιθανότητα επιδράσεως στην αντικειμενικότητα των μαρτύρων και στο αμερόληπτο των καταθέσεών τους. Υποστηρίζεται ότι η επίγνωση των μαρτύρων ότι τους παρακολουθεί ένα τεράστιο αόρατο κοινό, οδηγεί ορισμένους να υποβαθμίζουν τα γεγονότα άλλους δε να τα δραματοποιούν. Πολλοί δεν καταθέτουν για το δικαστήριο αλλά για το κοινό. γ) πιθανότητα επίδρασης στη συμπεριφορά των δικηγόρων. Είναι ανθρώπινο και συνεπώς ενδεχόμενο να τείνουν να μετατρέψουν τη δίκη σε μέσω προσωπικής τους προβολής ή να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους στις προσδοκίες αυτών που τους παρακολουθούν. δ) πιθανότητα επίδρασης του κατηγορουμένου. Η επίγνωση ότι τη παρακολουθεί τη δίκη ζωντανά όλη η κοινωνία, είναι ενδεχόμενο να τον οδηγήσει συνειδητά ή ασυνειδητά σε εσφαλμένη υπεράσπιση. Η μέσω των ΜΜΕ δημοσιότητα συνεπάγεται βαρύτερη δημόσια διαπόμπευσή του, που δεν αποκαθιστάται, εάν αθωωθεί, και δυσχεραίνει πιθανώς τη κοινωνική του επανένταξη, εάν καταδικασθεί. ε) πιθανότητα ασυναίσθητης ή και σκόπιμης εστίασης του " φακού " σε κάποια λεπτομέρεια, που στερείται μεν σημασίας, είναι όμως δυνατόν να δημιουργήσει την εντύπωση πλημμελούς λειτουργίας των δικαστηρίων και εσφαλμένης απονομής της δικαιοσύνης (π.χ. στιγμή εκνευρισμού του Προέδρου, ή συμπτώματα κόπωσης και άρα μειωμένης προσοχής κάποιου δικαστή.). Θυμίζουμε τα θλιβερά επεισόδια στη δίκη των διοικητών των Δ.Ε.Κ.Ο. ΣΤ) περισπά την προσοχή των δικαστών, μαρτύρων και λοιπών παραγόντων της δίκης και αυξάνει τις ευθύνες του Προέδρου για τη τήρηση της τάξης και της ευπρέπειας στο ακροατήριο και Ζ) η κακή χρήση του " φακού " μπορεί να μειώσει στα μάτια των τηλεθεατών, τη σοβαρότητα της δίκης και να τη μετατρέψει σε τερπνό θέαμα.

Β. Η θέση νομικών επιστημόνων - δικηγόρων.

Παρόμοιες επιφυλάξεις, απόψεις με την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων έχουν και αρκετοί νομικοί επιστήμονες.

Πιστεύουν δηλαδή, ότι τα ΜΜΕ υπονομεύουν τη δίκη θέτοντας σε κίνδυνο την αμεροληψία και το κύρος της δικαστικής εξουσίας. Θεωρούν ότι δεν είναι ουδέτερος παρατηρητής. Αδυνατούν να σεβαστούν θεμελιώδεις δικονομικές αρχές, όπως το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, κατά τον τρόπο που αυτές γίνονται σεβαστές στη δικαστική αίθουσα και αλλοιώνουν την δικονομική τάξη με τη καταστρατήγηση της απαγόρευσης της επικοινωνίας των μαρτύρων και της προαξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων.

Υπάρχουν βέβαια και εκείνοι που υποστηρίζουν τον θετικό ρόλο των ΜΜΕ που συντελείται με τη παρουσία τους στη δίκη. Ειδικότερα : α) όταν ο κόσμος πληροφορείται πως οι δικαστές εκτελούν το έργο τους, θα αυξηθεί η κατανόηση συνεπώς η εμπιστοσύνη του κοινού στην απονομή της δικαιοσύνης. Β) πολλές φορές, οι αποφάσεις δικαστηρίων έχουν άμεση επίπτωση στη καθημερινή ζωή των πολιτών. Οι πολίτες πρέπει να έχουν την δυνατότητα να παρακολουθούν τον τρόπο λειτουργίας των κρατικών οργάνων, οι αποφάσεις των οποίων τους αφορούν. Η μετάδοση της δίκης από τα ΜΜΕ, συνιστούν φυσική επέκταση της έννοιας της δημοσιότητας των συνεδριάσεων. Γ) οι δικηγόροι και οι μάρτυρες συμπεριφέρονται περισσότερο υπεύθυνα, όταν υπάρχει παρουσία των ΜΜΕ στην αίθουσα, όπου διεξάγεται η δίκη. Δ) η παρουσία των ραδιοτηλεοπτικών μέσων εξασφαλίζουν περισσότερη ακρίβεια και περισσότερη αντικειμενικότητα. Η μετάδοση εντάσσεται στο πληροφοριακό αλλά και διδακτικό - μορφωτικό έργο των ΜΜΕ, γιατί έχουν ευνοϊκή επίδραση πολλές φορές στην ηθική της κοινωνίας και ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη σε κρίσιμα για την ομαλή κοινωνική συμβίωση θέματα.

Κάλυψη της δίκης & επιρροή δικαστικών λειτουργιών

A. Διατάραξη της διαδικασίας.

Παράλληλα με την προστασία της προσωπικότητας, εκείνο που συνιστά επιχείρημα όσων τοποθετούνται κατά της τηλεοπτικής μετάδοσης της δίκης, είναι το ότι από αυτήν βάλλεται η ακροαματική διαδικασία.

Κατά κοινή ομολογία, η διασφάλιση μιας ορθής και δίκαιης διαδικασίας είναι επιβεβλημένη, τόσο εντός των πλαισίων της δίκαιης δίκης, όσο και ως προς τις ατομικές ελευθερίες των συμμετεχόντων σε αυτήν. Η εξέλιξη της διαδικασίας στην αίθουσα του δικαστηρίου, οφείλει να εναρμονίζεται με τις συνταγματικές εγγυήσεις και αναντίρρητα, να παρέχει από τη μία στον κατηγορούμενο, στο θύμα, στους μάρτυρες, ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφαλείας ως προς τη διαδικασία και από την άλλη, στην έδρα, το αίσθημα της ομαλής ενέργειας του λειτουργήματός τους.

Είναι απαραίτητη η αυτοτελής προστασία της διαδικασίας από τις όποιου είδους επιδράσεις των μέσων ενημέρωσης, ιδίως της παρουσίας μέσα στο ακροατήριο, της τηλεοπτικής κάμερας. Οι παρόντες δημοσιογράφοι και τα τηλεοπτικά επιτελεία οφείλουν να δείχνουν τον δέοντα σεβασμό, τόσο στο πρόσωπο των δικαστών και να μην παρεμποδίζουν το έργο τους, όσο και στο πρόσωπο των υπολοίπων παραγόντων της δίκης, η τύχη των οποίων και η μετέπειτα ζωή τους κρίνεται μέσα σε αυτήν την αίθουσα. Όσο θεμιτή και αν είναι η παρουσία των μέσων ενημέρωσης στο ακροατήριο, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η αίθουσα του δικαστηρίου δεν αποτελεί χώρο τηλεοπτικό - studio. Είναι ένας χώρος που εμπνέει σοβαρότητα και εμπιστοσύνη στους πολίτες, γεγονός που δεν θα πρέπει να σπιλώνεται από την εκεί παρουσία των τηλεοπτικών συνεργείων.

B. Επίδραση στη συμπεριφορά των μετεχόντων στη δίκη.

Οι πολύπλοκες δίκες, οι οποίες κυρίως ερεθίζουν την κοινή γνώμη, παρέχουν ένα ιδιαίτερα γόνιμο έδαφος στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, κυρίως στην τηλεόραση, για άσκηση κριτικής και συναγωγή συμπερασμάτων, πριν το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας. Μια ανάλογη στάση από τα μέσα ενημέρωσης, όπως είναι εύλογο δεν μπορεί να αφήσει εντελώς ανεπηρέαστο κανέναν από τους παράγοντες της δίκης, οι οποίοι άλλωστε, έξω από την δικαστική αίθουσα παρακολουθούν τις εξελίξεις από την τηλεόραση και σαφώς υφίστανται το βάρο και τον αντίκτυπο των όσων λέγονται στις τηλεοπτικές εκπομπές και στα δελτία ειδήσεων.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη από την " New York Statue Committee ", κατά τα έτη 1995 - 1997 με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις από δικαστές, εισαγγεείς, δικηγόρους, μάρτυρες, ενόρκους, προέκυψε ότι από την τηλεοπτική μετάδοση της δίκης τη μεγαλύτερη επίδραση (πλέον του 50%) υφίστανται οι δικαστές, ως προς τον τρόπο διεκδίκησης της διαδικασίας και οι μάρτυρες, ως προς την ετοιμότητά τους να καταθέσουν. Μία άλλη σχετική έρευνα που έγινε το έτος 1998 στη Γερμανία και ειδικότερα στην περιφέρεια Osnabruck, έδωσε λίγο διαφορετικά αποτελέσματα από την παραπάνω, αφού οι Γερμανοί, μη έχοντας εμπειρία τηλεοπτικής μετάδοσης της δίκης, καθόσον αυτή στη Γερμανία απαγορεύεται, απάντησαν με βάση τα όσα εικάζουν.

Πάντως, κοινό χαρακτηριστικό και των δύο ερευνών είναι το υψηλό ποσοστό της επίδρασης της τηλεόρασης στη συμπεριφορά κυρίως των δικαστών και των μαρτύρων, γεγονός που ως ένα βαθμό, παρακωλύει την ανεύρεση της αλήθειας.

Ο καθηγητής δημοσιογραφίας στο πανεπιστήμιο του Mainz, Rundolf Gerhardt, σε έρευνα που διεξήγαγε αναφέρει ότι δεν βρήκε κανένα δικαστή που να αρνείται την επίδραση των ΜΜΕ και μάλιστα οι δικαστές έχουν τη γνώμη, ότι η επίδραση αυτή μεγεθύνεται όσο εγκυρότερο θεωρείται το συγκεκριμένο ΜΜΕ. Ωστόσο, οι δικαστές, επικαλούμενοι τη

δικαστική τους ανεξαρτησία, δε δέχονταν ότι επηρεάζονται ακόμη και από την άδικη κριτική των μέσων ενημέρωσης.

Από την άλλη, οι δικηγόροι παραδέχονται την επίδραση των ΜΜΕ στη δίκη. Σύμφωνα πάντα με την έρευνα του R. Gerhardt, οι δικηγόροι θεωρούν ότι οι δικαστές επηρεάζονται λίγο από τα ΜΜΕ, ενώ αντιθέτως, η προσπάθεια των τελευταίων να διαμορφώσουν κλίμα "προαποφάσεως" υπέρ ή κατά του κατηγορουμένου, δημιουργεί αντίδραση στους δικαστές, οι οποίοι από εσωτερική άμυνα αντιδρούν συχνά με έναν τρόπο αντίθετο προς τον διαμορφωμένο.

Ωστόσο οι ανωτέρω έρευνες και άλλες παρόμοιες είναι δέον να αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα. Πρόκειται για απόψεις υποκειμενικές που εξαρτώνται από το αντικείμενο και τη διαδικασία έκαστης δίκης καθώς και από τις αντιλήψεις των μετεχόντων σ' αυτή, χωρίς να μπορεί να δοθεί μία αντικειμενική και γενικής παραδοχής επιστημονική απάντηση.

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Από όσα εκτέθηκαν παραπάνω, συμπεραίνουμε βάση των εκατέρωθεν επιχειρημάτων τόσο τον θετικό όσο και τον αρνητικό ρόλο των ΜΜΕ στην διαδικασία διεξαγωγής της δίκης. Η αξιολόγηση τους φυσικό είναι να επηρεάζεται από τη γενικότερη κοσμοθεωρητική τοποθέτηση του εκάστοτε κρίνοντος, όταν μάλιστα δεν υπάρχουν σαφή στατιστικά στοιχεία και η κρίση στηρίζεται σε προσωπικές εμπειρίες ή υποκειμενικές εκτιμήσεις. Το ζήτημα δεν έχει κριθεί οριστικά. Νομίζω ότι παραμένει ακόμα αναπάντητο το ερώτημα ενός διάσημου αμερικάνου όταν άρχισε η μετάδοση των δικών στην Florida που διερωτήθηκε περίπου τα εξής : είναι άραγε δείγμα δημοκρατικής διακυβέρνησης σε μία ελεύθερη κοινωνία ? ή μήπως η καταληκτική ασθένεια, η θανατηφόρα ασθένεια μιάς εποχής που εισήγαγε τη ζωή, στο δοκιμαστικό σωλήνα και κατέστησε το φόνο, τη θανατική εκτέλεση, τον πόλεμο, τις εγχειρήσεις εγκεφάλου και τώρα την απονομή της δικαιοσύνης μέσα μαζικής ψυχαγωγίας ?

Προσωπικά, θεωρώ ότι το επιχείρημα της άμεσης ενημέρωσης του κοινού για τον τρόπο λειτουργίας των δικαστηρίων και της απονομής της δικαιοσύνης, το κύριο επιχείρημα των υπερασπιστών των ΜΜΕ στην δίκη. Χάριν αυτού του σκοπού, της ορθής δηλαδή απονομής της δικαιοσύνης καθιερώθηκε και η δημοσιότητα των συνεδριάσεων, εφόσον υπάρχουν φόβοι, και μάλιστα βάσιμοι φόβοι, ότι η παρουσία των ΜΜΕ στη δίκη, μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την επίτευξη του σκοπού αυτού, νομίζω ότι δεν πρέπει να επιτρέπεται.

Ουδείς πάντως μπορεί να αμφισβητήσει τον καταλυτικό ρόλο των ΜΜΕ στις δικαστικές αίθουσες και τη διαφάνεια που αυτά εξασφαλίζουν. Άλλωστε, η δικαιοσύνη, ως σημαντικότερη δημοκρατική συνιστώσα, βρίσκεται και θα βρίσκεται στο στόχαστρο της δημοσιότητας, όσο κανένας άλλος θεσμικός τομέας.

Σε δημοκρατικές κοινωνίες λοιπόν, υψηλής πολιτισμικής στάθμης, τα ΜΜΕ αποτελούν έναν ευεργετικό κοινωνικό έλεγχο, αυξάνοντας και το αίσθημα εμπιστοσύνης του κοινού ως προς τις δικαστικές διαδικασίες. Εκείνο όμως που θα πρέπει να τονισθεί, είναι ότι η δημοσιότητα της δίκης δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς κάποιους θεμιτούς περιορισμούς, εντασσόμενους στα δημοκρατικά πλαίσια και εναρμονισμένους με τις συνταγματικές εγγυήσεις.

Λαμβανομένου μάλιστα υπόψη του γεγονότος ότι το τελευταίο διάστημα κοινή γνώμη, δικαστικοί και δικηγορικοί κύκλοι, ανθρωπιστικές οργανώσεις και ΜΜΕ ασχολήθηκαν έντονα και σε καθημερινή βάση με τη δίκη των τρομοκρατών, το ζήτημα του ρόλου των ΜΜΕ στην δίκη καθίσταται όσο ίσως ποτέ άλλοτε επίκαιρο. Οι συζητήσεις γύρω από το εάν και το κατά πόσο παραβιάζονται τα συνταγματικά δικαιώματα των κατηγορουμένων, καθώς και το τεκμήριο της αθωότητας αυτών, είναι ζοφερές. Επιπλέον η σπασμωδική ψήφιση, ουσιαστικών και δικονομικών διατάξεων εν όψει συγκεκριμένων δικών, κατά πολλούς κλυδωνίζει το θεσμό της δίκης.

Πάντως στην επίλυση του προβλήματος της παρουσίας των ΜΜΕ στην ποινική, εάν δηλαδή συμβάλουν θετικά ή αρνητικά θα μπορούσε σημαντικά να βοηθήσει η ύπαρξη ενός γραπτού ή αρνητικού. Θα μπορούσε σημαντικά να βοηθήσει η ύπαρξη ενός γραπτού ή άγραφου κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Και αυτό γιατί πολλές φορές αντιδεοντολογικές ενέργειες ή παραλείψεις συγκεκριμένων προσώπων τις καταλογίζουμε στο σύνολο των ασχολουμένων με τη πληροφόρηση και τις χρεώνουμε στα ΜΜΕ. Πάντως ο χαρακτηρισμός των ΜΜΕ ως " τέταρτη εξουσία " είναι δικαιολογημένος.